

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2015

Bc. Lucie Froňková

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV KULTURÁLNÍCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Osobní a rodinné strategie
venkovského obyvatelstva

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Grulich, Ph.D.

Autor práce: Bc. Lucie Froňková

Studijní obor: Literárně-historická studia

Ročník: 3.

2015

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 20. 6. 2015

Ráda bych poděkovala všem, kteří byli nápomocni vzniku mé diplomové práce, především doc. PhDr. Josefu Grulichovi, PhD. za množství cenných rad a připomínek. Za vstřícný přístup děkuji rovněž pracovníkům Státního oblastního archivu v Třeboni (včetně jeho pobočky v Českém Krumlově), Státního okresního archivu v Českých Budějovicích a Státního okresního archivu v Českém Krumlově.

Anotace

Předložená diplomová práce je založena na zkoumání osobních a rodinných strategií, které uplatňovalo venkovské obyvatelstvo 19. století. Sledování byly podrobeny především strategie uplatňované v případě volby jména dítěte, výběru kmotra, životního partnera, dále strategie vztahující se k některým druhům migrace či zajišťování výměnku.

Škálu použitých pramenů lze rozdělit na dvě různorodé části. První se skládá z děl realistického románu českého venkova v 19. století (romány a povídky autorů jako jsou Jindřich Šimon Baar, Karel Klostermann, Teréza Nováková, Karel Václav Rais, Gabriela Preissová). Díla představitelů vysoké realistické prózy byla doplněna o vzorek z triviální literatury téhož období (romány a povídky V. Čuty, Josefa Jahody, Vlasty Javořické, Vlasty Pittnerové, Marie E. Vokáčové, Bohumila Zahradníka-Brodského a dalších). Druhou část tvoří prameny, tradičně používané pro zkoumání venkovské každodennosti 19. století, tedy především prameny evidenční (matriky, sčítací operáty) a pojišťovací povahy (pozemkové knihy). Pro konkrétní porovnávání byla zvolena oblast farnosti Besednice a okolí. Metodologicky se tedy jedná o srovnání obrazu, který přináší literatura, s mikrohistorickým náhledem na zvolenou oblast. Prostřednictvím rekonstrukcí určitých rodin se dozvídáme o konkrétních případech uplatňování strategií a některé doplňující informace jsou zpracovány i v duchu historicko-demografických přístupů.

Klíčová slova: osobní strategie, rodinné strategie, venkovská próza, román 19. století, venkovské obyvatelstvo, sňatek, migrace

Notice

This master's thesis concern about personal and family strategies of rural population in the second part of 19. century. The following strategies are especially affiliated with choosing children's name, select of godfathers, partners choices, labour migration and reservatum rusticum.

The origin for research of this theme is possible divide in two big parts. The first generate literary works of the realist art movement 19. century (novel and short stories from Jindřich Šimon Baar, Karel Klostermann, Teréza Nováková, Karel Václav Rais, Gabriela Preissová and others) and trivial literature the same period (novel and short stories from V. Čuta, Josef Jahoda, Vlasta Javořická, Vlasta Pittnerová, Marie E. Vokáčová, Bohumil Zahradník-Brodský and others). The second part is consist of origin evidential (birth, marriage and death records, census) and insurance charakter. It was choosed a territory of Besednice for a concrete comparison. Methodologically this master's thesis proceeds from micro-history and genealogical family reconstruction, some supplemental parts are elaborating through the use of historical demography.

Keywords: personal strategies, family strategies, literary realism, rural literature, 19th-century novel, rural inhabitants, wedding, migration

Obsah

I. Úvod	1
I. 1. Vymezení tématu, metodika výzkumu	1
I. 2. Zvolená oblast – farnost Besednice a okolí	4
I. 3. Prameny	5
I. 3. 1. Prameny evidenční povahy	5
I. 3. 2. Pojišťovací prameny	8
I. 3. 3. Literatura 19. století	9
II. Strategie spojené se vstupem do života	21
II. 1. Příchod dítěte na svět	21
II. 2. Výběr jména	22
II. 3. Výběr kmotra	26
II. 4. Strategie svobodných matek	27
III. Strategie spojené se vstupem do manželství	34
III. 1. První sňatek	34
III. 2. Druhý sňatek	42
IV. Strategie spojené s migrací obyvatelstva a s budováním postavení v rámci venkovské společenské hierarchie	45
IV. 1. Migrace za prací	45
IV. 2. Budování postavení v rámci venkovské společnosti	47
V. Strategie spojené se zabezpečením ve stáří	49
VI. Závěr	52
VII. Seznam pramenů a literatury	55
VII. 1. Prameny nevydané	55
VII. 2. Prameny vydané	56
VII. 3. Literatura	56
VII. 4. Realistický román a triviální literatura 19. století	61
VIII. Přílohy	63
VIII. 1. Mapy a schémata	63
VIII. 2. Tabulky	67
VIII. 3. Obrazové přílohy	73

I. Úvod

I. 1. Vymezení tématu, metodika výzkumu

Předkládaná diplomová práce se zaměřuje na osobní a rodinné strategie venkovského obyvatelstva 2. poloviny 19. století. Vychází ze dvou odlišných druhů pramenů. První tvoří prameny evidenční (církevní matriky, sčítání lidu) a pojišťovací povahy (pozemkové knihy, knihy svatebních smluv), druhým je beletrie (realistický román 19. století a triviální literatura téhož období). Cílem práce je přiblížit se odpovědi na otázku, zda obraz českého venkova, nastíněný v dobové literatuře, odpovídá faktům, obsaženým v pramenech hromadné povahy, které se pro zkoumání venkovské reality běžně užívají.

Oba zvolené druhy pramenů jsou velmi odlišné a ze své povahy poskytují odpovědi na trochu jiné otázky. Zatímco prameny evidenční a pojišťovací povahy předkládají badateli stabilní škálu odpovědí (data, jména, bydliště, peněžní částky atd.), v literatuře se poskytnuté údaje liší v závislosti na autorovi i zaměření textu. Některý literát se se čtenářem podělí o přesný popis majetkových poměrů rodiny, sdělí přesný věk a výši věna či cenu usedlosti, jiný použije neurčité formulace a pouze naznačí, že postava je mladá či stará, chudá nebo bohatá, případně se uchýlí k superlativně neurčitým výrokům o nejmajetnější rodině ve vesnici. Na základě literatury tedy nelze vypracovat fiktivní zápisy z matrik nebo zrekonstruovat svatební smlouvy, ale spíše proniknout blíže k okolnostem jejich vzniku, k možným motivacím lidských činů, k zažitým zvykům a tendencím, které na základě pramenů evidenční a pojišťovací povahy spíše tušíme, ale explicitně se o nich nic nedovídáme. Celý postup je možné rovněž obrátit a zjistit, zda existují nějaká tabuizovaná témata, jimž se tvůrci románů a povídek vyhýbají.

Vzhledem k tomu, že se ve venkovském prostředí setkáváme jen výjimečně s egodokumenty, může nám dobová literatura (při vší badatelské obezřetnosti) poskytnout alespoň zprostředkovaný náhled do myšlenkového světa venkovana 19. století a pokusit se tak zmírnit tento deficit.

Ačkoli se práce zaměřuje na 2. polovinu 19. století, nejsou ani konkrétní případy z vybrané lokality, ani doba vzniku literatury striktně omezeny ohraničujícími léty. Pro lepší ilustraci a plasticitu konkrétních případů se nelze vyhnout některým přesahům do období předchozího a následujícího.

O český venkov začali projevovat zájem již osobnosti národního obrození.¹ Navštěvovali prosté obyvatelstvo, poslouchali vyprávění předávaná ústní lidovou slovesností z generace na generaci a zaznamenávali je.² Kromě příběhů a písní je zajímaly také lidové zvyky a obyčeje, odívání a průběh lidových slavností a svátků. Ve vědeckější formě na ně navazovali pozitivističtí historikové. Za zmínku stojí především představitel české kulturní historie Čeněk Zíbrt.³ Ačkoli jeho popisy lidových zvyků a slavností bez hlubší interpretace byly brzy překonány, někteří autoři z nich (nepříliš šťastně⁴) čerpají dodnes. Podobně popisné práce najdeme u Františka Bartoše⁵, Františka Vykoukala⁶ nebo Zikmunda Wintra.⁷

Pouhé popisy se brzy staly nedostatečnými a badatelé začali usilovat o hlubší nahlédnutí do světa „malých“ dějin. K rozšíření poznání zde přispěla francouzská škola Annales⁸ se svým strukturálním pojetím historie a dějinami mentalit. Emmanuel Le Roy Ladurie provedl několik sond⁹ do života jihofrancouzského venkova ve středověku a raném novověku.

Po druhé světové válce se podobným přístupům začali věnovat i v Německu působící historiografové. David Sabeau mikroanalyticky prozkoumal vesnici Neckarhausen, Hans Medick se zabýval Laichingenem, obcí v Bádensku-Württembersku, která však nepředstavovala typickou zemědělskou osadu¹⁰. Její obyvatelstvo se zaměřovalo především na textilní výrobu. Jürgen Schlumbohm zkoumal podobným způsobem farnost Belm ve Vestfálsku. Jejich výzkum spočíval v sebrání a počítačovém zpracování velkého množství informací z matrik, majetkových soupisů, soudních záznamů a dalších pramenů. Zvolená lokalita byla zkoumána v časovém

¹ Více k tomuto tématu např. Miroslav HROCH, *Na prahu národní existence*, Praha 1999.

² Zde je třeba odlišit sběratele typu Jana Jeníka z Bratřic, který lidovou slovesnost zaznamenával v surové podobě, a romantiky (František Ladislav Čelakovský, Božena Němcová, Karel Jaromír Erben), jejichž snahou bylo sebraný materiál zbavit vulgarismů a zušlechtit jej v duchu vlastenectví.

³ Čeněk ZÍBRT, *Staročeská svatba*, Praha 1929; TÝŽ, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha 2006, TÝŽ, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk: Příspěvek ke kulturním dějinám českým*, Praha 1889 a další. Důležité jsou také Zíbrtovy příspěvky v *Českém lidu*, který rovněž založil.

⁴ Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*, Praha 2012; TÁŽ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004.

⁵ Např. František BARTOŠ, *Moravská svatba*, Praha 1892; TÝŽ, *Smrt a pohřeb. Dle zvykův a pověr lidu moravského*, ČMM 16, 1891, s. 281-287.

⁶ Např. František VYKOUKAL, *Česká svatba*, Praha 1893.

⁷ Např. Zikmund WINTER, *Z rodiny a domácnosti staročeské*, Praha 1922.

⁸ Více Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví*, Praha 2004.

⁹ Emmanuel LE ROY LADURIE, *Montaillou, okcitánská vesnice v letech 1294-1324*, Praha 2005. Práce o sedlácích z Languedoku nebyla dosud přeložena do češtiny.

¹⁰ Více například Josef GRULICH, *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16.-18. století*, České Budějovice 2008, s. 52-56.

rozpětí přibližně dvou století, aby se projevil změny spojené s přechodem ze starého demografického režimu na nový. Neopomíjeli ani velké dějiny, do jejichž kontextu dění ve vybraných oblastech zasazovali.¹¹

Z opačné strany začala na venkovského člověka pohlížet italská mikrohistorie (především Carlo Ginzburg, Giovanni Levi, Giovanni Poni), která se snažila nahlédnout do svébytného myšlení člověka jako jedinečné individuality, která je však neoddelitelně spjata se svým okolím, dobou i společností.¹²

V českém prostředí byla historiografie po značnou část druhé poloviny 20. století pod vlivem marxistické ideologie, kam zmíněné západní inspirace nepronikaly lehce, což ovšem neznamená, že by se ocitla v naprosté vědecké izolaci. I nadále vznikaly přínosné vědecké práce.¹³ V polovině 60. let byla navíc založena Komise pro historickou demografii a v roce 1967 začala vydávat *Historickou demografii*, jedno z prvních takto zaměřených periodik v Evropě. S počátky českého historickodemografického bádání jsou spjata jména Ludmily Kárníkové¹⁴ a Eduarda Maura.¹⁵ Posledně jmenovaný se zasloužil o přenesení nových francouzských výzkumných konceptů do českého prostředí, když seznámil odbornou veřejnost s metodou rekonstrukce rodin.¹⁶

Tato metoda vznikla v 50. letech 20. století a u jejího vzniku stál zakladatel francouzské historické demografie Louis Henry. Jeho excerpce farních matrik měla původně sloužit ke studiu porodnosti a zčásti sňatečnosti, později své studium rozšířil a hlouběji propracoval ve spolupráci s Michelelem Fleuryem.¹⁷

Od konce 80. let se začalo české historickodemografické bádání více sbližovat s dalšími disciplínami,¹⁸ jako je kulturní antropologie, sociologie a etnologie a celkově se vedle kvantity začalo uplatňovat i kvalitativní nahlížení na venkovskou společnost a

¹¹ Georg IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století: od vědecké objektivty k postmoderní výzvě*, Praha 2002, s. 95-99.

¹² TAMTÉŽ, s. 99-105; k mikrohistorii více J. GRULICH, *Zkoumání „maličností“ (Okolnosti vzniku mikrohistorie)*, ČČH 99, 2001, s. 519-547.

¹³ Např. Josef PETRÁŇ, *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*, Praha 1964; Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963 a další.

¹⁴ Ludmila KÁRNÍKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*, Praha 1964.

¹⁵ Např. Eduard MAUR, *Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století*, ČsČH 19, 1971, s. 839-870.

¹⁶ TÝŽ, *Metoda rekonstrukce rodin v historické demografii*, Demografie 24, 1982, s. 101-102; TÝŽ, *Na okraj francouzských metod historickodemografického bádání*, Historická demografie 2, 1968, s. 72-83; TÝŽ, *Základy historické demografie*, Praha 1978, s. 77-81.

¹⁷ Více viz Alice VELKOVÁ, *Krutá vrchnost, ubozí poddani?* Praha 2009, s. 12-14.

¹⁸ TAMTÉŽ, s. 26-29.

vztahy uvnitř ní. Badatelé se zaměřili také na zkoumání životních cyklů,¹⁹ migrací,²⁰ v neposlední řadě byla velká pozornost věnována genderové problematice.²¹ Ve snaze o hlubší proniknutí do myšlenkového světa venkovského člověka může mnoho nových poznatků přinést právě druhá složka pramenů využívaná v této práci, tedy dobová beletrie.²²

I. 2. Zvolená oblast – farnost Besednice a okolí

Vesnice, z jejichž pramenů jsou čerpány příklady v této práci, mají převážně zemědělský charakter, stejně jako obce, o nichž mluví literatura. Besednice patřila od 14. století Rožmberkům, kteří ji v roce 1395 věnovali kostelu sv. Víta v Českém Krumlově, kam spadala až do roku 1848. Vesnice patřila k soběnovské farnosti, ale když byl v roce 1786 vysvěcen v Besednici kostel svatého Prokopa, vznikla i nová farnost. Obec se rychle rozrostla a brzy překonala původní středisko farnosti, sousední obec Soběnov.²³

V pramenech je obec zmiňována jako Besenice, objevují se i různé poněmčené podoby, jako Bessenitz, Besenitz, Bezenitz a jiné. Písmeno d se v názvu objevuje poprvé patrně až u Palackého.²⁴ Název byl vždy používán v množném čísle (ty Besenice), teprve na počátku 20. let 20. století, kdy nově vzniklá republika usilovala o zavedení českých názvů, došlo ke změně. Obecní kronika²⁵ se zmiňuje o tom, že nový název byl zvolen na základě desek zemských a podobné přejmenování, odporující místním zvyklostem a letitému užívání, postihlo i sousední obec Nesmeň, která se nově psala Nesměň. V 90. letech 20. století tyto změny vyústily v poněkud komický omyl,

¹⁹ J. GRULICH, *Populační vývoj*; A. VELKOVÁ, *Migrace a životní cyklus venkovského obyvatelstva na Štáhlavsku v letech 1750-1850*, in: E. MAUR – J. GRULICH (edd.), *Dějiny migrací v českých zemích v novověku*, HD 30, 2006, s. 73-98.

²⁰ TAMTÉŽ.

²¹ Kateřina ČADKOVÁ – Milena LENDEROVÁ – Jana STRÁNIKOVÁ (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006; A. VELKOVÁ, *Sebevědomé nebo zoufalé? Vdovy hospodařící na venkovských usedlostech v první polovině 19. století*, in: Milan Vojáček (ed.), *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, Praha 2007, s. 321-340.

²² Drobné úryvky z literatury využívá pro dokreslení dobové atmosféry M. LENDEROVÁ ve své knize *Chytila patrola aneb Prostituce za Rakouska i republiky*, Praha 2002.

²³ Více viz Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis*, České Budějovice 1892; Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt. Neunter Band Budweiser Kreis*, Praha 1841.

²⁴ František PALACKÝ, *Popis království českého*, Praha 1848.

²⁵ Obecní kronika se nachází v knihovně městyse Besednice.

kdy druhá z obcí měla jen několik metrů od sebe na každé ceduli jiný název. V prvním případě s háčkem, ve druhém bez háčku.

Kromě Besednice a Nesměně patřily k farnosti také obce Dobrkov (německy Dobrkau) a Dolní Lhotka (německy uváděna jako Mehlhütte, dnes tvoří obě vesnice jeden celek pod názvem Dobrkovská Lhotka). V dnešní době náleží k obci nedaleká osada Malče, která v 19. století spadala pod soběnovskou farnost, ale pro svou blízkost a snadnou dostupnost zde probíhaly čilé kontakty, což se odráží v pramenech.

V roce 1869 měla obec Besednice 125 domů a 759 obyvatel, o necelé půlstoletí později, v roce 1900 již 989,²⁶ během 20. století se počet mírně snížil.²⁷ Ve vesnici fungovala již od přelomu 18. a 19. století škola, původně rozmístěná do více domů po celé vesnici, v 60. letech 19. století byly zřízeny další třídy. Roku 1910 byla obec povýšena císařem Františkem Josefem I. na městys.²⁸

Kromě obyvatel, živících se zemědělstvím, žila v Besednici i početná skupina kameníků. Obecní kronika poněkud přehání, když tvrdí, že mladý muž měl na výběr pouze ze dvou možností – stát se kameníkem doma, nebo zedníkem ve Vídni.²⁹ Stejně nadsazená jsou rovněž tvrzení o silném vlivu vídeňských proletářů na rozvoj zdejšího „dělnického hnutí“, což je pochopitelně interpretace některého z poúnorových kronikářů.³⁰

I. 3. Prameny

I. 3. 1. Prameny evidenční povahy

Jedním z nejdůležitějších pramenů k výzkumu venkovského obyvatelstva jsou nepochybně matriky.³¹ Ačkoli povinnost vést záznamy o narození, sňatcích a úmrtí obyvatel zavedl již tridentský koncil (1545-1563), nebylo toto nařízení dodržováno. První matriky na našem území pocházely z protestantského prostředí. V Čechách se o nápravu zasloužila teprve olomoucká (1591) a pražská synoda (1605).³²

²⁶ *Historický lexikon obcí ČR 1869-2002 I*, Praha 2006, s. 202.

²⁷ Populaci farnosti mapuje tabulka č. 1, vychází z *Historického lexikonu*, s. 194, 196, 202.

²⁸ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I (A-G)*, Praha 1996, s. 103-4.

²⁹ Matriky potvrzují vazby k Vídni, ale domácí obyvatelstvo zůstalo převážně orientované na zemědělství.

³⁰ Obecní kronika je uložena v knihovně městyse Besednice, s. 45-69.

³¹ K matrikám více Karel DOSKOČIL, *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*, ČRS 12, 1940, s. 41-50; Miroslava MELKESOVÁ, *Církevní matriky českých zemí v pozornosti badatelů*, HD 32, 2008, s. 5-56.

³² K synodě podrobněji např. František VACEK, *Diecéšní synoda pražská z r. 1605*, SHK 5, 1896, s. 25-45; Čeněk ZÍBRT, *Synoda r. 1605 proti pověrám*, ČL 26, 1926, s. 176-8.

První farní obvody byly příliš rozsáhlé, ke zmenšení došlo až v 18. století za vlády Marie Terezie a Josefa II., kdy začala rovněž zásadní proměna formy matričního zápisu. Dosavadní větné formulace byly dvorským dekretem z roku 1770 zrušeny a místo nich bylo nařízeno používat nové matriční formuláře (v krátkém čase se začaly vydávat tištěné), v roce 1784 byly pozměněny a rozšířeny, každá obec měla mít v matrice svůj vlastní oddíl a od sklonku 18. století měl vznikat rovněž duplikát příslušné knihy (v roce 1837 bylo nařízeno vést druhý originál s vlastnoručními podpisy svědků).

Matrika narozených (pokřtěných) měla obsahovat tyto údaje: datum narození, domovní číslo, křestní jméno dítěte, náboženství, pohlaví, původ (manželský/nemanželský, posledně jmenované se přestávaly psát zvlášť), křestní jméno a příjmení rodičů a kmotrů. Knihy oddavek měly zaznamenat datum, číslo domu, křestní jméno a příjmení ženicha, náboženské vyznání, stáří, rodinný stav, stejné údaje o nevěstě, dále křestní jméno, příjmení a stav svědků. Matriky zemřelých měly uvádět datum úmrtí, číslo domu, jméno, náboženství, stáří zemřelého a příčinu smrti. Později proběhly již jen drobné změny, přibyla jména prarodičů v matrikách narozených a jména rodičů v matrikách oddaných, jméno porodní báby a údaje o její způsobilosti vykonávat toto „povolání“. K větší přehlednosti a zjednodušení evidence měly přispět abecední seznamy (indexy) a číslování zápisů.³³

Rubriky matrik ve 2. polovině 19. století byly obohaceny rovněž o další doplňující údaje, které matrikář neměl povinnost zaznamenávat, ale přesto tak činil.³⁴ Ve zkoumané farnosti Besednice u matrik zemřelých tento zvyk nenajdeme. Matriky oddaných informují v některých případech o rozvodu či vystoupení příslušného člověka z katolické církve, jde však o výjimku. Nejbohatší na nepovinné údaje jsou matriky narozených. Alespoň jeden doplňující, nepovinný údaj nalezneme u poloviny zápisů, koncem století se tento trend stává ještě častějším. Rubrika se jménem narozeného často obsahuje i údaj o úmrtí, přičemž se nemusí jednat pouze o smrt v dětském věku, najdeme i poznámky o smrti ve 2. čtvrtině 20. století.

Další z doplňkových informací se týkají sňatku příslušné osoby. Dovídáme se kdy, kde a s kým byla osoba oddána, ve stručnějším případě je poznamenáno pouze datum, kdy byl pořízen výpis z matriky.

³³ E. MAUR, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, HD 6, 1972, s. 40-56; TÝŽ, *Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním přihlédnutím k historické demografii)*, SAP 20, 1970, s. 425-457, TÝŽ, *O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům*, HD 3, 1969, s. 4-19.

³⁴ SOA Třeboň, *Sbírka matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice*, knihy č. 3, 4, 6 a 8.

Velmi zajímavým doplňujícím údajem je poznámka o vystoupení z katolické církve. Československá církev husitská byla nejčastější alternativou, kterou konvertité po vystoupení zvolili, ale často se po několika letech vraceli ke katolicismu.

Ačkoli matrika není typem pramene, do kterého by pisatel mohl projektovat své vidění světa (jako je tomu u kronik, memoárů, epistolografie apod.), nelze jej považovat za zdroj, který by se obešel bez pramenné kritiky. K nalezení jsou drobné chyby, které se při statistickém zpracovávání materiálu vytrácejí (např. muž vstupující do manželství má v kolonce „stav“ údaj „svobodný“, ačkoli šlo o vdovce se třemi dětmi³⁵), jiné jsou spíše úsměvnými omyly. Mezi takové můžeme zařadit zápis v matrice zemřelých, kde v jedné rubrice stojí „František, manželský syn“, zatímco v kolonce uvádějící pohlaví je (slovy) zapsáno „ženské“.³⁶ V matrikách narozených se lze setkat s chybnými údaji u jména babičky z matčiny strany. Ojedinelým případem je uvedení špatného jména matky. Šimon Brousek z Keblan měl z druhého manželství čtyři děti, přesto je u třech z nich uvedena coby matka jeho první manželka. Zajímavé je, že správné údaje jsou u nejstaršího dítěte, zatímco chyba se objevuje až u dalších potomků. Matrikář zřejmě opisoval údaje o rodičích z předchozích zápisů, vzniklých ještě za života první manželky, aniž by si ověřil jejich správnost.³⁷

Dalším pramenem evidenční povahy, využitým při vzniku této práce, jsou sčítání lidu. Berní seznamy a seznamy poddaných vznikaly v českém prostředí již od 14. století. Prvním úplným daňovým soupisem je berní rula (pro Moravu lánový rejstřík) z roku 1654. Od 18. století dochází k poměrně pravidelnému pořizování soupisů nejen kvůli výběru daní, ale také k vojenským účelům. Kvůli větší přehlednosti začala být zaváděna čísla domů a začala se ustalovat příjmení osob, přičemž evidenci prováděla vrchnost a duchovenstvo, později vojenské úřady.

Soupis provedený v roce 1857 se blížil moderním sčítáním lidu a oproti dřívějším stručným evidencím přinášel více informací. Od roku 1869 se soupisy prováděly každých deset let, a to nikoli na základě vůle rakouského státu, ale mezinárodním nařízením. Nově byly sčítány byty a evidována byla i povolání.³⁸

³⁵ SOA Třeboň, *Sbírka matrik Jihočeského kraje*, FÚ Soběnov, kniha č. 4, fol. 21.

³⁶ SOA Třeboň, *Sbírka matrik Jihočeského kraje*, FÚ Besednice, kniha č. 8, fol. 151.

³⁷ SOA Třeboň, *Sbírka matrik Jihočeského kraje*, FÚ Trhové Sviny, kniha č. 8, fol. 418, kniha č. 9, fol. 522, 524, 534.

³⁸ Petra BERROVÁ-BRABCOVÁ, *Z historie sčítání lidu (1754-1910)*, D 48, 2006, s. 274-277; L. KÁRNÍKOVÁ, *Vývoj*.

Použité sčítací operáty³⁹ obsahují hierarchicky uspořádané soupisy obyvatel jednotlivých obydlí. Formulář sčítacího operátu obsahuje tyto údaje: příjmení, křestní jméno, poměr k majiteli či postavení v rámci domácnosti, pohlaví, stav, datum a místo narození, zdravotní stav (od roku 1900 údaje o tom, jak dlouho příslušná osoba na dané adrese pobývá), domovská příslušnost, národnost, vyznání, údaje o gramotnosti a používaném jazyce. Nechybí ani podrobné informace o povolání, druhu a počtu hospodářských zvířat.

Výhodou je, že sčítací archy předkládají ucelené popisy domácností. Na jednom místě tak jsou zaznamenáni nejen členové rodiny, ale i osoby, které u rodiny sloužily, případně schovanci a schovanky. Příbuzenské poměry usnadňují vhled do příslušné rodiny a údaje o místě narození mohou doplnit hluchá místa, která vznikají, pokud rodina krátkodobě migruje (například za prací) a opět se vrací na místo svého původního bydliště s již narozenými dětmi. Poznámky o zdravotním stavu pomáhají vysvětlit některé případy, kdy člověk zůstal po celý život svobodný. Počet a skladba stavu zvířat poukazuje na hospodářskou situaci domácnosti.

I. 3. 2. Pojišťovací prameny

Jedním z nejhojněji využívaných pojišťovacích pramenů při výzkumu venkova jsou gruntovní a pozemkové knihy.⁴⁰ Byly do nich zaznamenávány údaje o převodu a prodeji pozemků, ale i další pohledávky s nemovitostí spojené. Nejstarší zachované gruntovní knihy pochází z 15. století,⁴¹ ale souvisle byly vedeny až od poslední třetiny 17. století.⁴²

Neprávem byl tento typ pramene po dlouhou dobu opomíjen, nebo mu byla věnována jen okrajová pozornost.⁴³ Přitom nabízí řadu důležitých informací nejen o ekonomických poměrech obyvatelstva obecně, ale zachycují i jména rodinných příslušníků, svatební smlouvy nebo závěti.

³⁹ SOKA České Budějovice, Okresní úřad České Budějovice I, Sčítání lidu 1890 a 1900, soudní okres Trhové Sviny, lokalita Besednice.

⁴⁰ O pozemkových knihách více Bronislav CHOCHOLÁČ, *Pozemkové knihy – neprávem opomíjený historický pramen*, in: *Historie a současnost veřejné správy*, Brno 1993, s. 8-11.

⁴¹ Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963, s. 5-8. Gruntovními a pozemkovými knihami se kromě Bronislava Chocholeče a Vladimíra Procházky zabývá například Josef Hanzal a další.

⁴² J. GRULICH, *Populační vývoj*, s. 83-87.

⁴³ Tamtéž.

Zrušení poddanství vedlo v období 1848/1849 k proměně gruntovních knih v pozemkové. Knihy byly zpřehledněny zavedením jednotlivých listů. První měl obsahovat informace o nemovitostech, čísla parcel a jejich druh, druhý údaje o nabytí a změnách vlastnictví, třetí zachycoval věcná práva (např. výměnek, dědické podíly). Využívané pozemkové knihy jsou vedeny do 60. let 19. století německy, zápisy z let 70. jsou převážně psány česky.⁴⁴

I. 3. 3. Literatura 19. století

Druhým typem pramenů, využívaným v této práci, je realistický román 19. století s venkovskou tematikou. Tento žánr byl v českém prostředí velmi populární, což souviselo se zidealizovaným pohledem na venkov, jako na kolébku českého národa, z níž vzešly velké osobnosti, které vzkřísily český jazyk. Když se ovšem na počátku 90. let Teréza Nováková (1853-1912) ptala, zda vesnice skutečně oplývá vyššími morálními hodnotami, většina autorů se přiklonila k názoru, že i venkov prochází krizí.⁴⁵

Zmíněný realismus lze chápat dvěma způsoby. Můžeme jej brát jako obecnou tendenci, vyskytující se v literatuře odpradáвна. Umělecké dílo se vždy určitým způsobem vztahuje k našemu světu, tudíž do něj pronikají odrazy jeho prvků. Tento princip Platón nazývá mimezí, která však v jeho pojetí nemá pozitivní konotace, protože člověka vzdaluje od světa idejí. Ideje stojí na nejvyšší příčce, kterou si lze představit, zatímco náš svět, v němž žijeme, stojí o stupeň níže a je pouze nedokonalou nápodobou. Platón v podobenství o jeskyni, které rozpracovává ve své Ústavě, přirovnává odrazy z říše idejí do našeho světa ke stínům. Jsou-li entity tohoto světa pouze stíny, pak odrazy těchto stínů musí stát na nižší úrovni, protože se nacházejí ještě dál od ideálu. Právě přílišná vzdálenost od světa idejí je to, co v Platónových očích snižuje hodnotu umění. Umělecká díla nejsou ničím jiným než nedokonalými napodobeninami našeho světa - světa odrazů a stínů.⁴⁶

Opačný názor na výrobky umělců zastává Aristoteles. Lidstvo podle něj pocítuje potřebu vytvářet umění. Právě při tvorbě se člověk může oprostít od pravidel našeho

⁴⁴ SOkA Český Krumlov, Prelatura Český Krumlov, pozemkové knihy č. 60-61.

⁴⁵ Jan LEHÁR a kol., *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2008, s. 363-370.

⁴⁶ PLATÓN, *Hippias Větší; Hippias Menší; Ión; Menexenos*, Praha 2003, s. 79-93; PLATÓN: *Kleitofón; Ústava; Timaios; Kritias*, Praha 2003, s. 89-129, 343-376.

světa, svět umění nabízí daleko širší škálu možností, než by mu mohl nabídnout svět reálný.⁴⁷

Podíváme-li se blíže na realismus ve druhém pojetí, zjistíme, že tento směr se rodí v polovině 19. století v souvislosti s rozvojem techniky a přírodních věd. Věda se pokouší oprostít od rozervanosti a rozporů romantismu, a proto odmítá vše, co se nedá ověřit a změřit pomocí smyslů. Podobnými principy se má řídit i literární tvorba, nehledat své hrdiny mezi výjimečnými individui, ale sáhnout po průměrných postavách, které by se daly zkoumat jako živé organismy v laboratoři. Émile Zola, nejvýznamnější představitel francouzského naturalismu, apeloval na ostatní autory, aby přistupovali k dílu jako patologové k mrtvole, což velmi dobře ilustruje způsob, jakým 2. polovina 19. století nahlíží na svět kolem sebe.

Především je třeba si uvědomit, že žádné dílo nenaplnuje všechny typické znaky určité poetiky. Již v období májovců, ruchovců a lumírovců lze realistické tendence zaznamenat v dílech spisovatelů, kteří bývají řazeni mezi autory romantismu a romantické rysy vykazují i díla, běžně označovaná jako realistická. Typickým příkladem je Božena Němcová a její *Babička*, v níž se prolíná romantizující pohled na mezilidské vztahy s realistickým zobrazením venkovského života. Velmi podobné tendence můžeme zaznamenat u Karoliny Světlé. Její *Vesnický román* popisuje na jedné straně příběh nešťastné, nenaplněné lásky, tolik typické pro romantismus, a na straně druhé zde nalézáme například výjevy z reality venkovského života, například popis scény stínání kohouta.⁴⁸

Nejpřednější místo mezi literárními žánry v 19. století zaujímá román. Velká plocha, s níž se zde pracuje, umožňuje značnou různorodost obsahovou, látkovou i motivickou, vedle hlavní dějové linie existuje prostor i pro řadu vedlejších. Právě tyto vedlejší linie, jak si později ukážeme, mohou být mnohdy zdrojem daleko hlubšího proniknutí do života své doby.

Zatímco na jedné straně se stále více prosazuje tichá, soukromá četba jednotlivce, na straně druhé se čtení rozšiřuje do vrstev, kterým bylo donedávna odepřeno. Je zřetelně vidět, že fenomén čtenářství se v 19. století zásadním způsobem proměňuje, což se odráží mimo jiné i v rozsahu literárních děl. Jestliže naše současnost upřednostňuje knihy kratšího rozsahu a vytváří dokonce zkrácené verze

⁴⁷ARISTOTELES, *Poetika*, Praha 1929.

⁴⁸ Karolina SVĚTLÁ, *Vesnický román*, Brno 2008, s. 56-66.

mnohostránkových románových ság ze starší doby, pak 19. století pohlíželo na rozsáhlost díla jako na velký klad, ne-li na záruku kvality.

S nebývalým rozkvětem románu pak souvisí jeho rozrůžňování. Z hlediska kvalitativního nacházíme díla umělecky velmi oceňovaná a náročná, ale i triviální, určená širokým čtenářským vrstvám. Můžeme se setkat s romány dobrodružnými, společenskými, historickými, ba s celými rodinnými kronikami.⁴⁹ V centru našeho zájmu bude román vesnický.

Tendence autorů hledat inspiraci na venkově plyne mimo jiné i z faktu, že mnoho spisovatelů z tohoto prostředí pocházelo. Karel Klostermann prožil dětství a mládí v Žichovicích mezi Sušicí a Horažďovicemi. Jindřich Šimon Baar se narodil v Klenčí pod Čerchovem. Jméno Karoliny Světlé je spojeno s Podještědím, stejně jako jméno Vlasty Javořické se Studenou u Telče. Bohumil Zahradník-Brodský působil řadu let v Ouběnicích. Josef Jahoda se z Havlíčkova Brodu přestěhoval do Polánek, zatímco Vlasta Pittnerová se naopak z venkova uchýlila do Prahy. Ačkoli většina její tvorby spadá až do pražského období, její mládí bylo spjato se Žďárskými horami (především s Polnou a Sazomínem), jejichž prostředí velmi dobře znala a popisovala je na stránkách svých knih.⁵⁰

Felix Vodička, člen Pražského lingvistického kroužku a literární historik, rozdělil literaturu do tří skupin (viz Schéma č. 1).⁵¹ Podle tohoto dělení rozlišujeme literaturu elitní, konvenční a brakovou (triviální). Elitní literatura, jak napovídá sám název, je čtivem pro omezený okruh čtenářů, většinou se jedná o experimentální texty, které ve své době nevzbudí větší pozornost a jejich výlučnost a velikost je odhalena teprve v průběhu delšího časového úseku. Bývají psány nezvyklou formou a v době svého vzniku působí často provokativně, stejně jako jejich autoři. Patří sem díla jen několika málo vybraných autorů, jako je Karel Hynek Mácha, Otakar Březina nebo Franz Kafka.

Z hlediska kvantity mají tyto texty jen velmi malý podíl na celkovém objemu veškeré literární produkce. Vzhledem k jejich nadčasovosti a univerzální platnosti nejsou podobné texty vhodné pro zkoumání soudobého diskursu, protože se neprojevují jako typické produkty doby svého vzniku. Osobnosti českého národního obrození se snažili toto literární patro uměle zaplnit, ale jejich počiny vyzněly spíše rozpačitě.

⁴⁹ Štěpán VLAŠÍN, *Slovník literární teorie*, Praha 1977, s. 322-326.

⁵⁰ Arne NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, Praha 1995.

⁵¹ Felix VODIČKA, *Cesty a cíle obrozenecké literatury*, Praha 1958, TÝŽ, *Počátky krásné prózy novočeské – příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*, Praha 1994, TÝŽ, *Struktura vývoje*, Praha 1998.

Mnohé z jejich produkce bylo spíše nesrozumitelné, než skutečně experimentální, originální a nadčasové.

Početnější, ačkoli o něco méně kvalitní složku, tvoří literatura konvenční. Texty tohoto druhu bývají na dobré úrovni a jejich čtenáři se vykazují dobrým vkusem. Vzhledem k šíři a objemu konvenční literatury nacházíme díla vysoké umělecké úrovně, k nimž se lidé vracejí i po desetiletích, stejně jako díla bestsellerového typu, která se po určitou dobu vyhřívají na výsluní čtenářského zájmu, ale následně jsou brzy zapomenuta (typickým příkladem z 19. století je Vítězslav Hálek, který se svými idylicky laděnými básněmi zažíval v 60. a 70. letech velký úspěch, ale už o několik desetiletí později se jeho obliba vyčerpala). Vzhledem k tomu, že texty tohoto druhu vycházejí ze společenských konvencí své doby, dají se v nich hledat stopy dobového diskursu a jsou proto vhodné ke srovnávání s jinými typy pramenů. Právě sem spadají autoři venkovského realistického románu, jako jsou Karel Václav Rais, Jindřich Šimon Baar, Karel Klostermann, ale i další známí autoři (Božena Němcová, Josef Kajetán Tyl, Karel Havlíček Borovský).

Totéž platí i o poslední složce literárního spektra. Triviální literatura⁵² je přístupná nejširší sféře konzumentů a na knižním trhu se projevuje jako nejpočetnější skupina, která slouží většinou k jednorázové konzumaci. Málokdy má čtenář potřebu se k těmto dílům vracet, protože všechna díla určitého typu jsou si podobná. Autoři píšou dostatečně srozumitelně, až jednoduše a stejně jako předchozí skupina se vyznačují komerční úspěšností, která je ostatně jejich hlavní ambicí. Při psaní využívají osvědčených klišé, líbivých a zábavných témat, díla vykazují takovou podobnost, že autor je v podstatě nedůležitý a zaměnitelný. Texty nemají snahu přinášet něco nového, neobvyklé náhledy na svět a na člověka, jeho jednání a myšlení, spokojí se s funkcí relaxační a zábavnou. Častými náměty jsou příběhy o lásce a zločinech (šestákové romány, krvavé romány, které se v průběhu minulého století staly předmětem parodie).

O některých bodech těchto náhledů na triviální literaturu se dá polemizovat. Především otázka dostupnosti literatury nebyla v 19. století zdaleka tak samozřejmá. Nejde tu ani tak o finanční dostupnost, jako spíše o podléhání dobovým konvencím. Například pro mladou dívku byly některé žánry považovány za nevhodné a škodlivé, mladým ženám nebyly odpírány jen romantické příběhy o lásce, ale i hodnotná literatura. Brigitte Hamannová se zmiňuje o tom, jaké podivení, až rozhořčení ze strany

⁵² Tomáš KULKA, *Umění a kýč*, Praha 2000; Ladislava LEDERBUCHOVÁ, *Průvodce literárním dílem*, Jinočany 2002.

okolí vyvolalo, když císařovna Alžběta nechala svou dceru Marii Valérii číst Goethova Fausta⁵³ nezkráceného, tedy i s (pro svou dobu pohoršivými a závadnými) pasážemi o svedení Markétky. V měšťanském prostředí byla pravidla podobně přísná.

Dalším bodem, se kterým lze nesouhlasit, je komerční úspěšnost. To je znak typický pro naši dobu, ale asi bychom těžko hledali autora triviální prózy 19. století, který svou literární činností zbohatl.

Je nezbytné si uvědomit, že všechny složky literární pyramidy tvoří koherentní celek, jedna bez druhé by nemohla existovat. Nebýt konvenční literatury, nevymezily by se oproti ní největší osobnosti literárního světa a jejich díla by vůbec nevznikla.

Beletrie je jedním z plnohodnotných historických pramenů, ale ze strany badatelů musí být s tímto materiálem nakládáno nanejvýš obezřetně. Zpravidla neobsahuje přesná fakta v podobě dat narození či úmrtí, finančních částek nebo údajů o pohybu osob, ale nabízí nám náhled do možného myšlenkového světa člověka své doby, jeho pohnutek, radostí a úzkostí. Odhaluje různé způsoby nazírání na svět a popisuje způsoby, jakými se člověk ve světě pohybuje. V literatuře se zrcadlí tendence, které jiné druhy pramenů zaznamenávají jen obtížně, některé jsou jinak téměř nepostizitelné.

Pro co nejobektivnější pohled na literaturu jako pramen je nutné neztrácet ze zřetele fakt, že každý z literátů prožil svůj vlastní život, pohyboval se v určitém prostoru, setkal se s některými konkrétními strategiemi, které na něj určitým způsobem zapůsobily. Některé z nich sám aktivně uplatňoval ve svém životě. To vše jej ovlivňuje a promítá se do jeho díla, aniž o to usiluje. Proto je dobré mít o příslušném autorovi co nejvíce informací, aby se badatel mohl alespoň částečně pokusit rozluštit odchylky, zkreslování a nejrůznější tendence v díle příslušného spisovatele. Je proto nutné zmínit alespoň základní informace⁵⁴ o těch autorech, kteří jsou (pro potřeby této práce) nejdůležitější.

Karolina Světlá (1830-1899) si zaslouží být vyjmuta z abecedního řazení autorů a zmíněna jako první. Představuje totiž spojnici mezi literárním romantismem a realismem, které se v jejím díle nenásilně prolínají. Patřila k literární generaci májovců, literárně činná byla i její sestra Sofie Podlipská a později i neteř Anežka Čermáková-Sluková. Ta se také od druhé poloviny 70. let 19. století stala společnicí své tety, již autorka, trpící oční chorobou, diktovala svá pozdější díla.

⁵³ Brigitte HAMANNOVÁ, *Alžběta, císařovna proti své vůli*, Praha 2002.

⁵⁴ Veškeré informace o autorech jsou čerpány z příslušných hesel v těchto publikacích: Arne NOVÁK, *Přehledné dějiny*, Praha 1995; KOLEKTIV AUTORŮ, *Lexikon české literatury I-IV*, Praha 1985-2008.

Nestrávila dětství a mládí na vesnici, jako mnozí z dalších autorů, narodila se v Praze a tam také byla poprvé seznamována s literaturou. Přes proněmecky laděnou výchovu si našla cestu k českému národnímu uvědomění, ke kterému ji později podněcoval manžel Petr Mužák. Autorčina pozornost se v průběhu let přesunula k venkovskému prostředí a Karolina Světlá se tak stala jednou ze zakládajících postav české venkovské prózy (Jan Neruda ji považoval za přímou zakladatelku tohoto nového žánru, ale podobné prvky najdeme i v dílech dalších autorů). Zajímala se především o oblast Podještědí (její tvorba tohoto zaměření bývá souhrnně nazývána jako Ještědské romány). Se severem Čech se seznámila v roce 1853, kdy jí zemřela dcera a Karolina Světlá se uchýlila na zotavenou k příbuzným svého manžela do vesničky Světlé. Místo se jí stalo druhým domovem a zdrojem útěchy i v dalších letech a zamilovala si je tak, že si název vesnice pod Ještědem zvolila za svůj pseudonym (její vlastní jméno bylo Johana Rottová, později Mužáková). Pro svůj zhoršující se zdravotní stav byla od roku 1887 nucena zůstat v Praze a Podještědí již nenavštěvovala.

Okolnost, že spoluzakládala Ženské listy, přednášela v Náprstkově Americkém klubu dam a zasloužila se o vznik prvního českého dívčího gymnázia Minerva, by mohla vést k mylné domněnce, že jejími postavami budou emancipované, nekonvenční osoby ženského pohlaví. Karolina Světlá se zaměřovala na ženskou hrdinku a její svět, věnovala jí více prostoru než autoři-muži, ale nepřekračovala nijak radikálně ve své době zažitá schémata. Pokud by se dopustila závažnějšího porušení normy, nedosáhla by její díla v době svého vzniku zdaleka takové obliby.

Její postavy na jednu stranu podléhají konvencím a ideové tendenčnosti, na stranu druhou jsou hluboce psychologicky prokreslené, nepodléhají schematickému zjednodušení. V kontextu tvorby jejích současníků se jeví její hlubší zaměření na ženské postavy jako velmi přínosné. Vzhledem k tomu, že jsou popsány optikou ženy-autorky, nabývají plastičtějšího a živějšího obrazu. Hrdinky Karoliny Světlé jsou mravně čisté, nezištné a charakterově převyšují své okolí. Důraz na vysoké morální kvality prostého člověka, který se ocitá mnohdy na okraji společnosti, se stává jakýmsi stereotypem, od něhož se mnozí autoři nemohou oprostít ještě ani v dalších desetiletích bez ohledu na to, zda se jedná o autory vysoké nebo triviální venkovské prózy.

Koncem 60. let vznikla nejznámější autorčina díla, Kříž u potoka a Vesnický román, která začala být brzy označována jako české obdoby románů francouzské romantické spisovatelky George Sandové a anglické (viktoriánské) George Eliotové.

Přes určitou tendenčnost a teozovitost, která se projevuje především v jejich pozdějších dílech, připravila Světlá (a její propracovaná psychologická kresba charakterů) půdu pro nástup realismu.

Jindřich Šimon Baar (1869-1925) pocházel ze selského rodu v Klenčí pod Čerchovem, kam se později vrátil, aby tam prožil penzi. Jeho strýc Josef Baar byl píseckým kaplanem a sám se věnoval literární činnosti, psal především drobné divadelní hry pro děti a mládež. I Jindřich Šimon Baar se stal knězem, v době studií se seznámil s pozdějším spisovatelem Sigismundem Bouškou a dalšími. Měl blízko k literárnímu hnutí Katolické moderny. V roce 1919, zklamán neuskutečněními reformami v církvi, se nechal penzionovat a věnoval se plně literární činnosti.

Na své první literární pokusy ve studentských časopisech navázal psaním veršů, ale brzy se těžištěm jeho díla stala próza. Její kvalita je proměnlivá, žánrově a tematicky značně různorodá. Venkov představuje v poněkud stylizované podobě, sedláky vidí jako nositele starých chodských tradic.

Karel Klostermann (1848-1923) odvozoval své předky z matčiny strany od jednoho ze šumavských sklářských rodů. Rodina žila v Sušici, Žichovicích, ve Štěkni u Strakoníc a i v dospělosti se spisovatel každé léto vydával na Šumavu, která se mu stala bohatým inspiračním zdrojem pro literární tvorbu. Absolvoval gymnázium v Písku, některé ročníky však navštěvoval na klatovském gymnáziu, kde ho češtinu vyučoval spisovatel Alois Vojtěch Šmilovský (jedním z jeho dalších žáků byl i Jaroslav Vrchlický).

Otec si přál, aby se Klostermann po jeho vzoru stal lékařem, syn ale studia na medicíně ve Vídni nedokončil, ve stejné době se mezi nimi začaly vyhrocovat rozpory, způsobené jejich rozdílnými názory. Ačkoli jeho první črty ze Šumavy jsou zaznamenány v němčině, Karel Klostermann smýšlel pročecky, kdežto jeho otec byl spjat více se živlem německým. Spíše než medicína ho lákaly jazyky, jejich studium mu později umožnilo stát se učitelem francouzštiny a němčiny na reálném gymnáziu v Plzni. Současně se věnoval i vlastní literární tvorbě a byl činný v četných českých kulturních a vlasteneckých spolcích.

Šumava, oblast česko-bavorského pomezí, byla do té doby lokalitou literárně nezpracovanou, přestože nabízela svérázné postavy i mimořádně krásnou přírodu, kterou pak Klostermann dokázal živě zachytit. Oslavoval ji ve většině svých děl. Vzhledem k tomu, že po celý život neztratil s danou oblastí kontakt a každoročně se na Šumavu vracel, podařilo se mu zachytit její proměny a vývoj v období více než čtyřiceti

let. Opakované návraty i zaznamenání hospodářských a společenských změn je pro náhled na Klostermannovo dílo mimořádně důležité, zvláště ve srovnání s dalšími autory, kteří čerpali jen ze vzpomínek na dětství a mládí, kdežto trvale již žili mimo venkov. Přesto, že podstatnou část autorovy tvorby představují sáhodlouhé popisy přírody, její krásy i krutosti a líčení ročního přírodního cyklu, dovede živě přiblížit i životy lidí, mnohdy lakomých, sobeckých a rozmařilých, jindy chudých a ubohých, neustále bojujících s přírodou. Živé, psychologicky a povahopisně do detailu vykreslené postavy najdeme i v jednom z jeho nejoblíbenějších románů, *Mlhách na Blatech*.

Teréza Nováková (1853-1912) pocházela z národnostně smíšené pražské rodiny. Její otec byl Čech, nakloněný národním snahám, matka Němka. Své dceři poskytli dobré vzdělání v soukromé škole Františky Amerlingové (manželka Karla Amerlinga, zakladatele vzorové školy Budeč). V době studia se Nováková začala zajímat o literaturu evropského romantismu, především o Byrona a Schillera, později přešla k Charlesi Dickensovi a Jonathanu Swiftovi. Zнала se s Karolinou Světlou, která ji přivedla do Amerického klubu dam a podněcovala ji k literární činnosti. Učennivá žačka Nováková se postupně zcela odvrátila od stylu psaní své starší přítelkyně, tedy od romantických tendencí, které nahradila realismem, ozvláštňeným jemnou satirou.

První inspirace venkovskou realitou jí přinesl pobyt u manželovy rodiny v Jižních Čechách, poté pobyty na Litomyšlsku a ve Východních Čechách. Vrchol díla Terézy Novákové lze spatřovat v pěti nejrozsáhlejších románech. Jejich specifikem u některých děl je silné zaměření pouze na jednu ústřední postavu, která mnohdy tápe ve světě, často řešeným problémem je hledání pravé víry a náboženská konverze. Právě hledání a cesta k cíli, ne cíl sám, jsou pro autorku důležité, proto ani tragické konce románů nejsou vyjádřením zoufalství a ztráty jistot.

Vzhledem k tomu, že se Nováková v polovině 70. let provdala a v následujících letech měla několik dětí (dospělosti se dožil jen literární historik Arne Novák), spadá nejdůležitější část její tvůrčí činnosti až do pozdější doby, kdy spolu s manželem a rodinou odešla z Prahy. V Litomyšli se začala zajímat o národopis a lidový život v okolních vesnicích, její zájem patřil také Moravě (psala národopisné studie do moravských časopisů a pořádala výstavy). Letní období trávila v Budislavi a v Telecím, natrvalo se však v okolí Litomyšle usadila až po manželově smrti, kdy se přestěhovala do Proseče.

Karel Václav Rais (1859-1926) se narodil v Lázních Bělohrad a pocházel z rodiny drobného zemědělece. Zájem o literaturu v něm probudil otec, sám pilný čtenář,

a když se Rais po studiích usadil coby učitel v Trhové Kamenici a později v Hlinsku, začal se sám věnovat literární činnosti. Od druhé poloviny 80. let žil v Praze, je tedy zřejmé, že při psaní čerpal ze svých zkušeností s venkovskou realitou, kterou zažil především v době dětství a mladšího věku.

Jeho venkovská próza je zasazena do Podkrkonoší a na Českomoravskou vrchovinu. Často zaměřuje svou pozornost na rozmanité vesnické figurky podivínů, tuláků a pijáků. Ústřední hrdinové často z touhy po zisku jednají bezohledně, jsou vypočítaví a sobečtí. Jakýmsi protipólem jsou pak jejich oběti, často výměnkáři, děti nebo lidé žijící v bídě. Ne vždy čerpá Rais jen z doby, kterou sám bezprostředně zažil, například Zapadlé vlastence zasazuje do období 40. let 19. století. Některá Raisova díla jsou idylická a až úsměvně sentimentální (Pantáta Bezoušek a další), ale postupem let autor hlouběji propracovává psychologickou kresbu svých hrdinů, takže jeho postavy již nejsou obětmi nepříznivých vlivů okolí, ale své vlastní slabosti a rozpolcenosti. Jeho tvorba v pozdějším období první světové války není pro potřeby této práce již důležitá, navíc je v ní obsažen i politický podtext. Za zmínku nicméně stojí jeho obsáhlé, ve čtyřech svazcích zaznamenané vzpomínky na dětství a období učitelské praxe.

Je nezbytné zmínit se rovněž o druhé skupině literátů. O autorech, tvořících třetí a nejobsáhlejší patro literární produkce, je známo méně informací, než o „čítankových“ spisovatelích, monografie k nim často vůbec neexistují a jejich díla zatím čekají na literárněhistorické zpracování.

Mezi autory triviální prózy se řadí Josef Jahoda (1872-1946). Pocházel z Havlíčkova Brodu, kde strávil celé dětství a mládí. K literatuře ho přivedla matka Anna Kasalová, sama literárně činná. Stala se autorkou knihy vzpomínek na Františka Jaromíra Rubeše, básníka a prozaika, který za svých gymnaziálních studií bydlel u její rodiny. Matka nebyla jediná žena-literátka v Jahodově okolí, psala také jeho první manželka Anna. Díky ní se seznámil s venkovskou realitou z bezprostřední blízkosti. S Annou totiž vyženil statek v Polánkách, kde rodina od sklonku 19. století žila. Do tohoto období spadá jeho intenzivní literární činnost, přerušovaná pouze po vzniku republiky krátkým pobytem v Čáslavi, Hradci Králové a Praze. Poté se do Polánek, malé vesničky nedaleko od Třebechovic pod Orebem ve východních Čechách, přestěhoval natrvalo.

Již na gymnáziu se Josef Jahoda pokoušel psát. Šlo především o poezii, oslavující rodný kraj, ale postupem času se zaměřil především na venkovskou prózu, zasazenou do lokalit, které dobře znal, tedy okolí Havlíčkova Brodu a severo-

východních Čech. Mezi jeho postavami najdeme řadu originálních typů, které naprosto postrádají městskou vypočítavost a fáleš (podobný rys nesou i některé prózy Vlasty Javořické). Mnohdy čerpal z příběhů skutečných lidí, které znal z okolí, v popisech hlavních hrdinů najdeme nevšední konkrétnost a osobité detaily, včetně mluvy postav, často zaznamenané v horáckém dialektu. Tyto klady své tvorby však autor sám poškodil přílišným lpěním na tradičních hodnotách a slepou vírou ve vítězství dobra.

Vlasta Pittnerová (1858-1926) pocházela z Polné u Jihlavy, kde byl její otec Antonín Pittner starostou. Byl vlastenecky a literárně činný, přispíval i do známých periodik, mimo jiné do Národních novin a do Květů. Díky své pronárodní činnosti se znal s řadou velkých českých osobností své doby a Polnou tak navštěvoval František Palacký, jeho zeť František Ladislav Rieger či Josef Václav Frič. Pittner udržoval kontakty i se starší generací národních obrozenců (Božena Němcová byla rodinnou přítelkyní), ale tito autoři již jeho dceru osobně ovlivnit nemohli, vzhledem k jejímu roku narození.

Kdyby měla Vlasta Pittnerová pevnější zdraví, stala by se učitelkou, ale kvůli své srdeční chorobě zůstala u rodičů a kromě živé angažovanosti ve vlastenecké činnosti se začala věnovat i psaní. V pětadvaceti se provdala za ovdovělého lesníka, a ačkoli se manželství po deseti letech rozpadlo a ona od muže odešla, nedá se říci, že by se tato skutečnost zásadním způsobem odrazila v její tvorbě. Po odchodu od manžela žila trvale v Praze.

Také ona čerpala z autentických předloh, řada jejích postav měla skutečné předobrazy. Její podrobné popisy venkovských obydlí, zařízení domácností a venkovských obyčejů působí až dokumentárním dojmem. Co naopak její tvorbě škodí, jsou opakující se motivy, stereotypní postavy, sentimentalita a důraz na katolickou morálku. Vlastenecké tendence se v jejím díle objevují méně, než bychom s ohledem na její původ a vlastní pročeskou činnost čekali.

Úroveň textů Vlasty Pittnerové kolísá. Na přelomu století se autorka dostala do finanční tísně, což se odráží v tvůrčí nadprodukcí tohoto období. Zároveň se stala oblíbenou a čtenáři sami vyžadovali další povídky a romány. V díle se tento zájem odrazil negativně, charaktery postav se zjednodušily, příběhy se staly průhlednými a předvídatelnými.

Bohumil Zahradník-Brodský (1862-1939) se narodil v Hostačově u Čáslavi, ale rodina se brzy přestěhovala do Havlíčkova (Německého) Brodu. Na gymnáziu byl Zahradník-Brodský silně ovlivněn svým učitelem, literárním historikem a nakladatelem

Františkem Bačkovským. Po studiu teologie se na konci 80. let 19. století stal knězem v Ouběnicích,⁵⁵ kde setrval až do doby po první světové válce. Ačkoli se sám zapsal do literatury jako autor triviálních próz, udržoval kontakty se špičkami českého literárního života, jako byl Jaroslav Vrchlický a Alois Jirásek. Pro potřeby této práce je důležitá rovněž okolnost, že se znal s Jindřichem Šimonem Baarem, který ho v Ouběnicích často navštěvoval.

Svým životem a činností představuje Zahradník-Brodský typ venkovského kněze, který představuje pro svou farnost spojnici mezi vesnicí a velkým světem měst jako kulturních center, z nichž se inspiroval a přenášel užitečné novinky do místa svého působení. Ve svém regionu usiloval o zavedení moderního způsobu hospodaření a zakládal spolky.

Horlivě podporoval reformy uvnitř katolické církve a usiloval dokonce o zrušení kněžského celibátu. Když se jeho snahy nesetkaly s úspěchem, vystoupil roku 1919 z katolické církve. Československá církev husitská, o jejíž založení se zasloužil, také nenaplnila jeho očekávání, a proto nakonec konvertoval k pravoslaví. Ještě před první světovou válkou se tajně oženil, jeho choť Anna rovněž psala a především překládala z angličtiny.

Dílo Bohumila Zahradníka-Brodského se nevyznačuje hlubším uměleckým záměrem, jeho hlavním cílem bylo čtenáře zaujmout a pobavit, spojit mravoučnou funkci se zábavnou, čemuž je podřízeno i vykreslení postav. Hlavní hrdinové jsou často černobílé, buď ryze kladné, nebo zcela záporné osobnosti. Ve svých prózách se Zahradník-Brodský nezaměřuje jen na vesnici, některé příběhy zasazuje do malého města, někdy i do Prahy. Autorovým oblíbeným typem postavy je hezká, mladá, ale trpící či svedená žena. Vytváří tak podobný stereotyp, se kterým se setkáme například u Vlasty Pittnerové. Ta má ve svém díle řadu podobných postav svobodných matek, které jsou obětmi nečestného zacházení ze strany lehkomyšlných mladíků a (na rozdíl od reality) nemají žádnou šanci se vdát a zbavit se své hanby.

Posledním z autorů je Vlasta Javořická (1890-1979). V některých ohledech tvoří protipól k první zmíněné autorce, Karolině Světlé. Zatímco posledně jmenovaná stála ve své literární činnosti na prahu mezi romantismem a realismem, Vlasta Javořická patří zčásti do světa venkovské prózy 19. století, zčásti je již ovlivněna dobou pozdější. Její

⁵⁵ Oblastí Ouběnic se zabývá Josef Petráň, více viz Josef PETRÁŇ, *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha 2011; TENTÝŽ, *Dvacáté století v Ouběnicích*, Praha 2009; TENTÝŽ, *Příběh Ouběnic*, Praha 2001.

dílo je důkazem toho, jak se určité s životem na vesnici spjaté tendence nemění a v některých případech tvoří kontrast se zvyklostmi moderní doby počátku 20. století. Na pozadí těchto moderních zvyklostí mnohdy vystupují tím výrazněji.

Autorka se narodila ve Studené u Telče, kde prožila většinu svého života (s výjimkou cest do zahraničí a čtyřletého období kolem první světové války, kdy s manželem žila v Tišnově). V rodném kraji nacházela inspiraci pro velký počet svých románů a povídek. Nedostalo se jí obsáhlejšího vzdělání, navštěvovala hospodyňskou školu v Havlíčkově (tehdy Německém) Brodě. Psát začala za první světové války, přičemž dílo bylo koncipováno pro širokou ženskou čtenářskou základnu. Ačkoli sama ráda četla Victora Huga a chtěla navázat na další autorky literatury pro ženy, především na Růženu Svobodovou (manželku Františka Xavera Svobody), nedosahovala ani její úrovně. Styl psaní lze označit za jednodušší a prostší, často se uchylovala k přehnané sentimentálnosti. Při rozborech děl je dobré nezapomínat, že velkou roli v díle Vlasty Javořické hraje víra a katolická morálka.

Literatura jako pramen pro zkoumání českého venkova 19. století má mnoho co nabídnout. Někteří autoři se při psaní inspirovali skutečnými představiteli venkovské společnosti a zasadili děj svých románů a povídek do kulis existujících vesnic (ačkoli třeba změnili název skutečné obce na smyšlený), čímž připravili úrodné pole pro podobné, ale méně obecné práce, založené na komparaci literatury s jinými typy pramenů, vztahující se k určité konkrétní oblasti.

II. Strategie spojené se vstupem do života

II. 1. Příchod dítěte na svět

Specifikem strategií, spojených s příchodem na svět je, že jsou uplatňovány ze strany okolí, tedy nikoli samotným člověkem, kterého se situace nejméně dotýká. Narození⁵⁶ nového člena rodiny na sebe váže několik důležitých rozhodnutí, jako je výběr jména a kmotra.⁵⁷ Tomu však předchází samotné zplození, které zpravidla nepodléhalo žádnému rozhodování ze strany rodičů. Příchod dítěte byl brán jako projev Boží vůle, tudíž bylo nežádoucí do těchto věcí nějak zasahovat a pokoušet se jí protivit.

Na jedné straně najdeme v literatuře postavy mladých, nadšených matek,⁵⁸ které si přejí mít celou kupu dětí,⁵⁹ na straně druhé si uvědomují, jakou finanční zátěží je pro rodinu velký počet potomků. V chudých rodinách jde i o samotnou existenci, v majetnějších dochází vyplácením velkého počtu podílů sourozencům k oslabování rodového majetku. Lidé tak kolísají mezi strachem z bezdětnosti, který jim bere smysl a chuť k obhospodařování svého majetku („Chci se mít na koho dřít!“⁶⁰), a nebezpečím, že nebudou schopni všechny své děti zajistit.

Ženy-autorky si většinou nedovolují vidět na příchodu potomka nic negativního (dokonce ani když se jedná o nemanželské dítě), ačkoli si uvědomují starosti s tím spojené. V díle mužských autorů však můžeme ve vedlejších liniích příběhu najít syrový popis toho, jak obtížné a až nedůležité mohly ratolesti pro rodiče být.

Rais představuje v povídce Špačci⁶¹ rodinu chudého truhláře Fidrmuce. Má čtyři starší děti, které chodí do školy, tři mladší a několik dalších v nízkém věku zemřelo. Otec si ani nemůže dobře zapamatovat všechna jejich jména, jak se omlouvá při zápise ve škole. „Vždycky k jaru“⁶² musí truhlář dávat do pořádku starou kolébku, což je terčem poťouchlých narážek a otázek návštěvníků. Jak je vidět, příchod dítěte nebyl jen

⁵⁶ Více např. Antonín DOLEŽAL, *Od babictví k porodnictví*, Praha 2001.

⁵⁷ K dětství více M. LENDEROVÁ – Karel RÝDL, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha 2006.

⁵⁸ O ženě nejen jako matce více Gisele BOCKOVÁ, *Ženy v evropských dějinách. Od středověku do současnosti*, Praha 2007; M. LENDEROVÁ (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002; TÁŽ, *Normy ženského chování a jejich proměny v průběhu devatenáctého století*, SSD 7, 1997, s. 29-43; Marie NEUDÖRFLOVÁ, *České ženy v 19. století*, Praha 1999.

⁵⁹ Postava Dorotky v románu Vlasty PITTNEROVÉ, *Čtvery děti*, Polná 1999.

⁶⁰ Hospodář Vít Fiala z povídky V. JAVOŘICKÉ, *Pro peníze*, Praha 1992. Pro dokreslení důležitosti mít vlastního potomka je nutné dodat, že jeho žena navrhovala ujmout se sirotka, což manžel odmítl.

⁶¹ K. V. RAIS, *Špačci*, Praha 1958, s. 47-52.

⁶² Tamtéž, s. 50.

radostnou událostí, ale v některých případech byl vnímán jako něco úsměvného, nebo dokonce ostudného, o čemž svědčí reakce Fidrmucovy ženy. Ta se před návštěvníkem téměř schovává do kouta, a když se mluví o dalším přírůstku do rodiny, v rozpacích se raději sehne a přikládá do kamen.

O tom, že reakce na několikáté dítě nemusely být vždy kladné ani v rodinách, které si nemusely dělat starosti s finančními záležitostmi, svědčí příklad z císařské rodiny. Císař František Josef I. zanechal v dopisech své přítelkyni, herečce Kateřině Schrattové, svědectví o reakcích na několik těhotenství své nejmladší dcery Marie Valérie. Zatímco u prvních tří dětí se projevuje jako vřelý dědeček, při zprávě o brzkém příchodu čtvrtého se nevyjadřuje s nadšením. Dokonce se domnívá, že „ta radostná událost vůbec nebyla nutná.“⁶³ Velkou radost neprojevoval ani před dcerou samotnou, která si zapsala do deníku poznámku o tom, jak byl „napůl zaražený, napůl potěšený novou nadějí.“⁶⁴ Pokud bylo několikáté těhotenství považováno za „zbytečné“ i ve vrstvách, kde nebyla obava o dostatek financí a kde měla žena tu nejlepší lékařskou péči, jak smíšené pocity teprve muselo mít venkovské obyvatelstvo, které mnohdy řešilo existenční problémy a kde úmrtnost malých dětí a jejich matek zůstávala i nadále velmi vysoká.

II. 2. Výběr jména

Literatura nepřináší žádné zprávy o tom, že by rodiče vybírali jméno pro svého potomka před samotným narozením dítěte, snad v tom byla jakási intimní strategie, jak si k nenarozenému dítěti nevytvářet příliš silný vztah pro případ, že by zemřelo, nebo se mohli domnívat, že by to přineslo smůlu. Pokud se příbuzní chápou kalendáře, aby jim byl nápomocen při výběru, děje se tak v knižní podobě teprve když je dítě na světě. Ve většině případů autoři kopírují nejčastější dobová jména (Marie, Kateřina, Jan, Josef), ale objevuje se i skupina Apolen a Dorot,⁶⁵ které se ve 2. polovině 19. století objevují spíše v matrikách zemřelých, než narozených. Spisovatelé snad vycházeli z dob dětství a mládí (někteří v dospělosti žili ve městě a čerpali právě jen ze svých vzpomínek), kdy se s těmito kdysi oblíbenými a častými jmény setkávali.

⁶³ B. HAMANNOVÁ, „*Moje milá, dobrá přítelkyně!*“; *Milostný vztah císaře Františka Josefa I. a herečky Kateřiny Schrattové*, Praha 2002, s. 166.

⁶⁴ Martha SCHADOVÁ – Horst SCHAD (ed.), *Marie Valérie. Deník oblíbené dcery císařovny Alžběty Rakouské*, Praha 2007, s. 272.

⁶⁵ K. V. Rais má v Mlách na Blatech hlavní hrdinku Apolenu, několik Apolen a Dorot najdeme u V. Pittnerové, příležitostně se i u jiných autorů objevují další méně obvyklá jména.

O tom, jak se vesnická móda ve výběru jmen mění (či spíše příliš nemění), svědčí tabulka č. 2. Uvedený vzorek je pochopitelně příliš malý na to, aby mohl být srovnáván s dalšími výzkumy, jde pouze o sondu do jedné konkrétní farnosti. Přináší svědectví o volbě jmen ve vybraných letech tak, aby bylo možné porovnat počet narozených dětí s celkovým stavem populace farnosti (viz tabulka č. 1). Zvolen je pouze každý desátý rok, aby byly lépe patrné změny, které však ve venkovském prostředí 19. století neprobíhají nijak překotně, rodiče vybírají stále přibližně z dvaceti jmen, která se obměňují jen pozvolna.

Nejoblíbenější zůstávají stále jména Jan a František, v 80. letech se začíná objevovat později velmi oblíbené jméno Karel (podle Karla Boromejského), u dívčích jmen najdeme nejvíce Marií a Kateřin, koncem století stoupá obliba se starou českou historií spjatého jména Ludmila. Za povšimnutí stojí rovněž fakt, že koncem století se ustaluje psaní jména Růžena (předtím psané tímž matrikářem několika různými způsoby, jako Rosa, Róza, Rosina atd.). Počet narozených dětí se zvyšuje úměrně počtu nárůstu obyvatelstva ve farnosti. Zatímco v polovině 19. století byly děti v průběhu roku křtěny asi osmnácti různými jmény, po roce 1900 jejich počet stoupá, i když nijak razantně. U mrtvých dětí není zápis v matrice jednotný, v některých případech se nedovídáme ani pohlaví dítěte a údaje o rodičích jsou podány ve značně zestručnělé podobě.

Zaměříme-li se na méně obvyklá jména, zjistíme, že venkov nepodléhá krátkodobým módním výstřelkům, ani vlivům významných historických událostí. V březnu 1880 se rakouský korunní princ Rudolf v Bruselu zasnoubil s belgickou princeznou Stefánií. Desátého května následujícího roku se konala svatba ve Vídni⁶⁶ a tato slavná událost pochopitelně prostřednictvím novin neušla ani pozornosti širokých vrstev. O tom, jak se velké a malé dějiny navzájem ovlivňují, svědčí fakt, že jméno novomanželky korunního prince v 80. letech neslo i několik děvčátek, narozených v Jižních Čechách. Marně bychom je však hledali ve venkovském prostředí, to bylo příliš vzdálené myšlence inspirovat se u císařského dvora. Matrika narozených pro Trhové Sviny (vzdálené deset kilometrů od Besednice) však několik dívek tohoto jména zaznamenává.⁶⁷

⁶⁶ B. HAMANNOVÁ, *Rudolf Habsburský: princ rebel*, Praha 2006, s. 141-175.

⁶⁷ SOA Třeboň, Sbirka matrik Jihočeského kraje, FÚ Trhové Sviny, kniha č. 11, N 1871-1897, fol. 225-349.

I venkovská společnost mezi sebou měla členy, kteří se vyznačovali méně obvyklými jmény. Většinou však šlo o potomky lidí, kteří nepatřili mezi starousedlíky.

Dvě jména měly zpravidla jen děti pojmenované po těch světcích, u nichž se druhé jméno v matrikách běžně uvádělo (například Jan Nepomuk), případně se vyskytovaly složeniny obsahující jméno Marie. Proto lze považovat za výjimku, že ve zkoumané oblasti je v květnu 1870 zaznamenáno dítě, pokřtěné jako Markéta Josefa Němečková. Její otec byl dělník u železnice a pobýval v oblasti pouze přechodně.

Jména, která se vymykají, najdeme nejčastěji v rodinách venkovské inteligence. V únoru 1878 narozená Sidonie Alžběta Drábová⁶⁸ byla dcerou besednického řídícího učitele, přičemž nešlo o pojmenování po matce či babičkách. Jeho předchůdce, řídící učitel Jan Vašta měl rovněž děti se dvěma jmény, dceru Marii Růženu a syna Karla Jana.⁶⁹ Literatura bohužel o podobných tendencích mlčí. Pokud se v ní objeví učitel, většinou jde jen o vedlejší postavu, jejíž rodinné poměry neznáme a která pouze píše pogramotným vesničanům dopisy pro jejich děti.⁷⁰

Mimoto se v únoru 1900 v Besednici narodilo dítě s nepříliš častým jménem Konrád⁷¹. Jeho otec Jan Vach byl příslušníkem jedné z rodin, žijící v obci po generace (podle kroniky⁷² prameny uvádí toto příjmení v obci již v roce 1653, pisatel však nspecifikuje zdroj), u matky je tomu obdobně. Jméno by odkazovalo spíše do německého prostředí, ale nikdo takový nebyl v příbuzenstvu ani mezi kmotry nalezen a motivace při volbě jména tak zůstává nejasná.

Výhodou literatury v tomto ohledu je, že přináší u neobvyklého jména vysvětlení. Karolina Světlá popisuje, proč se jedna z hlavních postav Venkovského románu jmenuje Sylva. Byla nalezenec a její pozdější pěstouni ji objevili na konci roku. Podobné vysvětlení však lze najít jen u neobvyklých jmen, ta běžná jsou pouze udána, většinou bez zmínky o tom, proč byl vybrán právě ten konkrétní svatý, případně zda bylo zvoleno jméno kmotra, prarodiče nebo nějakého dalšího příbuzného.

S pojmenováním po prarodičích se častěji setkáváme ve šlechtickém prostředí, jeden z příkladů poskytuje i sama císařská rodina.⁷³ Císař František Josef I. měl tři potomky, kteří se dožili dospělosti, všichni pojmenovali svou nejstarší dceru po babičce, císařovně Alžbětě. Vzhledem k nízkému sňatkovému věku a brzkému příchodu

⁶⁸ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 4, fol. 103.

⁶⁹ Tamtéž, fol. 88 a 96.

⁷⁰ K. V. RAIS, *Výminkáři*, Praha 1961, s. 5-20.

⁷¹ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 4, fol. 208.

⁷² Kronika je uložena v knihovně městyse Besednice, s. 5-15.

⁷³ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, Praha 2010.

potomků se císařský pár dočkal již v 90. letech 19. století prvních pravnoučat, mezi nimiž se jméno prababičky opět vyskytovalo, byť již ne u nejstarší, ale ve většině případů u některé z dalších dcer. Naproti tomu císařovo jméno se v dalších dvou generacích u přímých potomků vůbec nevyskytuje, pouze nejstarší syn arcivévodkyně Marie Valérie byl pojmenován František Karel, což je zřejmě důsledek složení jmen obou dědečků, císaře a Karla Salvátora Toskánského (mohlo by se však jednat i o pojmenování po pradědečkovi, František Karel byl otcem císaře Františka Josefa I., avšak vzhledem k tomu, že zemřel v arcivévodkynině raném dětství a nikdy nehrál v císařské rodině významnější úlohu, jeví se první verze jako pravděpodobnější). Stojí však za zmínku, že císařovo jméno nesli synové jeho synovců a neteří, František Josef z Lichtenštejna a pozdější císař Karel, nazývaný v tisku většinou jako Karel František Josef.⁷⁴

Ohledně výběru jména dítěte je literatura poměrně skoupá a většinou nedává nahlédnout přímo do mechanismu zvolení jména nového člena rodiny, častěji uvádí pouze výsledek. Jednou z mála výjimek je Vlasta Javořická, která v drobné próze „U Dvořáků“ věnuje úvahám a rodinné debatě nad výběrem jména půl strany textu. Ačkoli se děj odehrává až na samém počátku první republiky, základní principy zůstávají stejné jako v 19. století. Otázku „A jakpak budeme kloučkovi říkat?“ zde vznáší sama mladá maminka, z čehož je jasně vidět, že výběr jména není záležitostí pouze manželského páru, ale i širší rodiny, především prarodičů z obou stran, kteří jsou přítomni. Jako první je kýmsi automaticky navrženo jméno dědečka z otcovy strany (po němž je pojmenován i otec dítěte), ale vzápětí je zavrženo, stejně jako jméno Josef, protože „ve vsi je jich kolik a všichni jsou darebáci.“⁷⁵

Starší generace má povědomí o svých předcích a vhodné jméno je tedy hledáno i v rodinné historii, jeden z příbuzných vypočítává, že „...v našem rodě sou taky Martinové, Tomši, taky jeden je Štěpán a semizdá taky Matěj.“ Posledně jmenovaná matka odmítá se zdůvodněním, že by se mu všichni smáli, což je jistě zajímavý doklad toho, jak se mění dobová móda jmen. Matěj, jméno, které se již od raného novověku těší velké oblibě a zpravidla se nachází v první pětici nejčastějších jmen, je zde považováno za směšné.

⁷⁴ Například Österreichische illustrierte Zeitung, Pester Lloyd, Reichspost nebo společenský týdeník Sport und Salon.

⁷⁵ Vlasta JAVOŘICKÁ, *U Dvořáků*, Brno 1992.

Nakonec je zvoleno jméno zcela moderní a podle soudu některých členů rodiny „panské“, což plně odpovídá trendům na počátku první republiky, avšak kořeny této proměny můžeme hledat již v 19. století, především v městském prostředí, kde se v daleko větší míře objevují nová, do té doby neobvyklá jména, často spjatá s vlastenectvím.

Nepodařilo se prokázat, že by dítě dostávalo jméno podle svatého, na jehož svátek se narodilo, podle výzkumů nic podobného nefungovalo ani v předchozích staletích.⁷⁶ Jedna z povídek⁷⁷ se o tomto zvyku zmiňuje, má ovšem platit pouze pro nemanželské děti. Zároveň sama ukazuje, jak tato domnělá zvyklost nebyla dodržována, ba dokonce ani příliš známá. Když svobodná matka porodí dítě, chce je pojmenovat po své tetě (výměnkářce), u níž žije. Porodní bába však zakročí: „Copak nevíte, že se takovydle děti křtíjou na to jméno, jaký si přinesly?“⁷⁸ Výměnkářka uzná oprávněnost této připomínky a dítě je pojmenováno Vincencie, přičemž původně navrhované jméno není zcela zavrženo. Dívenka si jej může nechat dát při biřmování.

Stejná autorka v jiné povídce poukazuje na to, že se nevyplácí přehnaně lpět na určitém jméně. Matka si velmi přála mít dceru pojmenovanou po sobě jménem Terezie. Přestože jí v útlém věku zemře několik dcer tohoto jména, trvá na něm i nadále. Příbuzní ji varují: „Jméno, které prý té či oné rodině nesvědčí, neradno vícekrát dávat.“⁷⁹ Matka neposlechne, dítě sice přežije, ale je celé dětství rozmazlováno, tudíž musí, podle literárních zákonů, špatně skončit. Provdá se za muže, který celou rodinu zadluží a spáchá sebevraždu.

II. 3. Výběr kmotra

Význam kmotrovství v 19. století není velký, jedná se stále víc spíše o čestnou funkci, než o skutečnou snahu najít mezi příbuznými a známými toho, kdo by se o dítě skutečně postaral v případě smrti rodičů. Realistický román ani triviální literatura o kmotrech a kmotrovství mnoho zpráv nepodávají. Rais v Kalibově zločinu mluví pouze o tom, že dítě dostalo jméno po matce (Karla – Karel), o výběru kmotrů je rozhodnuto velmi rychle, jde o společné příbuzné, kteří nejsou ani příliš dobře finančně zajištěni.

⁷⁶ J. GRULICH, *Populační vývoj*, s. 190.

⁷⁷ V. PITTNEROVÁ, *Panímámy*, Třebíč 2003, s. 139.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ V. PITTNEROVÁ, *Rézinka*, Polná 1999, s. 17.

V případě, kdy rodiče zemřou, se s podporou kmotrů mnohdy ani nepočítá. Za poručníka je zvolen starosta, případně nejstarší sourozenec.

Vybraný vzorek literatury mluví i o třech případech, kdy bylo kmotrovství odmítnuto. Jednou není důvod udán, podruhé selka nechce jít za kmotru nemanželskému dítěti a přenechá tuto „čest“ výměnkářce. V posledním případě je požádána macecha, která si vzala vdovce s odrostlými dětmi. Není vylíčena jako záporná postava, pouze k vyvdaným dětem nepřilnula a necítila se k nim být nikterak vázána, proto odmítla jít za kmotru dítěti nevlastní dcery.

O tom, jak málo se od kmotra čekalo skutečné zajištění budoucnosti dítěte, svědčí následující případ. Kateřina Brousková, dcera podruha se Svatého Jána, se v lednu 1888 stala v Trhových Svinech kmotrou nemanželského dítěte Magdaleny Krotké.⁸⁰ Její majetkové poměry nejsou známé, ale sama se živila službou a byla negramotná, jak je vidět z matričního zápisu. Navíc byla trojnásobná svobodná matka.

Situace, kdy za kmotra je vybrán někdo z nejužší rodiny, například dědeček z otcovy strany, je celkem obvyklá, avšak málokdy máme k dispozici i zdůvodnění, jako je tomu u Vlasty Javořické v próze „U Dvořáků“: „...je to doma⁸¹ a zaslouží si to, že udržuje grunt jaksepatří bez dluhů!“ Při tomto výběru kmotra tedy hraje roli nejen přirozená úcta k rodičům, ale také to, jaké vážnosti se vybraná osoba v rodině těší pro své schopnosti, v tomto případě hospodářské. Svou roli zde hraje přání, aby se kladné vlastnosti kmotra přenesly na dítě nejen vlivem výchovy, ale i v rovině symbolické.

II. 4. Strategie svobodných matek

Stejně jako v předchozích staletích se určitá část dětí rodila mimo manželství.⁸² Pokud neprovdaná žena otěhotněla, měla několik možností, jak postupovat dál. V uvedeném vzorku literatury 19. století se ani v jednom případě neobjevuje zmínka o potratu, toto radikální řešení bylo zřejmě pro literáty příliš velkým tabu, které nezmiňují ani v teoretické rovině prostřednictvím myšlenek svých hrdinek. Mužští autoři se k této problematice nevyjadřují vůbec, teprve na počátku 20. století je toto tabu prolomeno

⁸⁰ SOA Třeboň, Sbirka matrik Jihočeského kraje, FÚ Trhové Sviny, kniha č. 11, fol. 335.

⁸¹ Žijí se synem a jeho rodinou na jednom gruntu.

⁸² Ke svobodným matkám a nemanželským dětem více např. Pavla HORSKÁ, *K otázce vlivu nemanželských porodů na vývoj z hlediska historické demografie*, D 22, 1980, s. 343-350; Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílensství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004; TAŽ, *Ilegimita a „nová ekonomie života“ v osvěcenské Habsburské monarchii. Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti*, HD 27, 2003, s. 133-172.

Vlastou Javořickou.⁸³ Provinění je tím těžší, že se nejedná o zoufalou svobodnou matku, ale vdanou ženu (původně z města, na venkov se přivdala), která se k tomuto řešení uchýlí pouze ze své pohodlnosti, nechuti mít další dítě a z obavy o svůj vzhled. Podobné chování není v souladu s uvažováním venkova 19. století, které se však tím více odráží v reakcích okolí. Jedna ze sousedek komentuje nastalou situaci slovy: „Naše matky měly po dvanácti a čtrnácti dětech, byly zdravý a všecko ke cti a chvále Boží vychovaly – nejčky má jedno, dvě a už to maří a morduje! ...jen pro svý pohodlí a z lenosti!“ Ačkoli tvrzení je přehnané, opomíjí vysokou dětskou úmrtnost a matka s tak vysokým počtem přeživších dětí je zcela výjimečná, ukázka přesto dobře ilustruje poměr mezi tradičním způsobem života (který je podle mínění postav dobré následovat) a „zlobnými“ novinkami, které často přicházejí z městského prostředí.

Myšlenka na smrt nechtěného dítěte se do mysli hlavních hrdinek pochopitelně vkrádala, ovšem pouze v podobě Boží vůle, což se odráží ve výrocích typu: „Kdyby si to radši Pán Bůh vzal.“ Mnohá svedená dívka ve skrytu duše doufala, že dítě zemře nebo se již mrtvé narodí. Tím by jí nejen ubyly starosti s jeho zaopatřením a výchovou, ale zároveň by se dostala o stupínek výše na společenském žebříčku. Pokud by tu nebylo dítě, které by matčin poklesk připomínalo, byla naděje, že se na celou neblahou záležitost za čas pozapomene a žena může být „považována co vdova“⁸⁴, což jí dávalo šanci se slušně provdat.

V literatuře najdeme i případy, kdy se svedená mladá žena ani nepokoušela uplatnit nějakou strategii, dokonce o řešení situace ani nepřemýšlela, pouze čekala, co osud přinese. Jiná svůj stav tajila a uvažovala o sebevraždě, zabránilo jí v tom však vědomí, že by se tím dopustila velkého hříchu.⁸⁵ První zmíněná dívka, Rozálie Stehlíková, se pokusila právě narozené (živé) dítě zahrabat v lese, byla však přistižena a předána soudu, který ji odsoudil k pobytu v ženské trestnici. Druhá, Kateřina (později provdaná Racková), porodila mrtvé dítě a v noci je pohřbila v makovém poli. I ona byla viděna, svědkem neblahé události se stal její pozdější manžel, který však celou událost zatajil.

V obou případech autoři hledají vysvětlení, téměř až omluvu pro chování svých hrdinek. Hlavní roli zde hraje absence rodičů, či alespoň matky, která by dceru držela zkrátka a včas zabránila jejímu poklesku. Rozálie byla sirotek, Kateřina ztratila matku

⁸³ V. JAVOŘICKÁ, *Ticho po pěšině*, Brno 2004, s. 156-158.

⁸⁴ Vlasta PITTNEROVÁ, *Čtvery děti*, Polná 1999, s. 212.

⁸⁵ Bohumil ZAHRADNÍK-BRODSKÝ, *Dolomeno*, in: *Ve stínu viny*, Třebíč 2012, s. 14-15; V. PITTNEROVÁ, *V kvetoucím máku*, in: *Ve svatební noci*, Třebíč 2008, s. 173.

v šestnácti letech a otec se již neoženil, protože se bál, aby macecha jeho dceru netrápila. Sama Kateřina ve stáří přiznává své neteři-schovance, jak touto absencí ženské autority trpěla: „Macecha by mě, ať po zlým, ať po dobrým, byla přece vedla k něčemu, k věcem, ku kterejm ženskou jenom ženská vést může. K něčemu vést, před něčím varovat.“⁸⁶

Ani jedna z dívek není autorem či autorkou odsouzena, obě se navíc ze svého činu snaží vykoupit a odčinit svou vinu. Rozálie se po návratu z trestnice stane zachráněnému dítěti pečlivou, až úzkostlivou matkou, Kateřina se po desetiletí stará o churavého manžela.

Existence nemanželského dítěte nebyla pouze věcí obou aktérů, ale rovněž jejich rodin. Rodiče dívky se dceřiným těhotenstvím dostávali do nepříjemných řečí, klesala tím rodinná prestiž v rámci venkovské společnosti, a ačkoli podobné situace nebyly výjimečné a docházelo k nim i ve vážených rodinách, pověst přeci jen utrpěla. Proto byla snaha najít smírné řešení a celou situaci vyřešit ke spokojenosti obou stran. Toto snažení však naráželo nejčastěji na dvě zásadní překážky, které spolu souvisí – příslušnost k určité společenské vrstvě a výši věna. Pocházela-li nevěsta z chudé rodiny, nebyly jí ani dobré vlastnosti, půvab a hospodyňské schopnosti nic platné, zamilovala-li se do muže z bohatého selského gruntu (to platí zejména pro dědice). Ve zcela výjimečných případech, kdy ke svatbě dvou lidí s velkým společenským rozdílem došlo,⁸⁷ bylo toto provinění proti zažité hierarchii nevěstě často předhazováno a trpěla tím opět ona, nikoli muž, který si ji přivedl. Chudý původ jí byl připomínán zvláště ve vyhrocených situacích, v případě, když nemohla mít děti, nebo když tápala při plnění svých povinností ženy-hospodyně.

Druhou závažnou překážkou a důvodem, proč mnoho svobodných matek nepřivedlo otce dítěte k oltáři, ačkoli byl svobodný, byla výše věna. Vlasta Pittnerová popisuje příběh, kde ženichovi rodiče vyžadují 4 tisíce. Ke svatbě nedojde, přestože nevěsta není chudá, ale má pouze polovinu zmíněné částky.⁸⁸

Stejná povídka dokazuje, že ne vždy bylo postavení svobodné matky vnímáno jen jako veliké neštěstí a propad na společenském žebříčku. Ukazuje se snaha najít alespoň nějaká pozitiva. Porodní bába říká: „Třeba vám bude takhle lepší, nežlivá kdyby si vás vzal a pak vás trápil, jak to mužský umijou,“ a dokládá, jak její dcera zkusí

⁸⁶ V. PITTNEROVÁ, *V kvetoucím máku*, s. 171.

⁸⁷ V. PITTNEROVÁ, *Sestřina vina*, in: *Ve svatební noci*, Třebíč 2008.

⁸⁸ TÁŽ, *Panímámy*, s. 118.

od svého lakomého manžela. Podobné zmínky se objevují několikrát, zčásti jde jistě o pouhé chlácholení, ale dostatečně výmluvný je již fakt, že se myšlenka hledání pozitiv vůbec objevuje.

V případě, kdy žena přemýšlela o své neblahé situaci od samého začátku a byla dostatečně rychlá, mohla najít muže, který by si ji vzal v přesvědčení, že dítě je jeho. Matriky mohou o takových případech přinést zprávy jen těžko, zatímco realistický román ano. Podrobně popsáný případ této strategie obsahuje Kalibův zločin. Karla se zapletla s vojákem, proto jí přišlo vhod, když jí příbuzný začal dohazovat svého švagra. Mladá dívka se k němu od samého začátku „náležitě měla“, aby zahнала případné pozdější manželovy pochybnosti. K utajení celé věci před mužovou rodinou přispělo i to, že nepocházela z bezprostřední blízkosti a lidské řeči až do vesnice, kde žil Kaliba, nedolehly.⁸⁹ Jedna z Kalibových sester měla pochybnosti a domnívala se, že ho Karla a tchyně „pěkně dostaly“, ale nebyla jí věnována pozornost.

Zvláště autorky triviální prózy mají tendenci dělat ze svobodných matek oběti, které mají navždy zničený život a na sňatkovém trhu jsou téměř neuplatnitelné. Matriky však potvrzují, že nejedna žena s nemanželským dítětem se provdala, dokonce poměrně brzy po narození dítěte. Když se Jan Töninger, kameník ze Svatého Jána, v únoru 1854 ženil,⁹⁰ měla jeho nevěsta již dvouletého syna.⁹¹ V případě nesezdaného soužití by se ženich s souvislostí se sňatkem ke svému dítěti přihlásil, což se v tomto případě nestalo.

Fenomén společného života již před svatbou není v 19. století ničím neobvyklým. Tabulka č. 3 ukazuje, že přibližně 30% procent nemanželských dětí bylo později legitimizováno. Dělo se tak dodatečně v souvislosti se svatbou. Do matriky narozených byla při té příležitosti dopsána formule, která ohlašovala, kdo a kdy se k dítěti přihlásil a celý akt byl stvrzen podpisem dvou svědků. Formule mohla být velmi stručná: „K tomuto synu se za otce přihlásil a zapsán býti žádal...“⁹² Jindy obsahovala i podrobnosti o datu svatby rodičů: „Jelikož přihlášený otec Jakub Lošek s matkou dítěte Rosalií Douchovou dle svědectví Besenické matriky oddaných číslo III. fol. 89 dne 18. února 1873 v stav manželský vstoupil, nabývá tím dítě legitimitu a práv dětí manželských.“⁹³ Otázkou zůstává, zda tyto děti lze vůbec zařazovat mezi nemanželské. Jisté však je, že matrikáři předpokládali možnost eventuální legitimizace dítěte, protože

⁸⁹ K. V. RAIS, *Kalibův zločin*, s. 26-37.

⁹⁰ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, FÚ Soběnov, kniha č. 5, fol. 37.

⁹¹ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, FÚ Soběnov, kniha č. 2, fol. 110.

⁹² SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 4, fol. 107.

⁹³ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 4, fol. 64.

u nemanželských potomků často chybí příjmení. Chtěli tím předejít nepřehledným škrtkům a opravám pro případ, že by se otec přeci jen v budoucnu přihlásil.

Ve vybraném vzorku literatury se vyskytuje pouze jediný případ, kdy spolu mladý pár měl dítě již před svatbou. Zřejmě se jednalo o jakési tabu, něco nepatřičného, k čemu sice běžně docházelo, ale co bylo považováno za porušení normy. Svou roli zde může hrát i neochota autorů smířit se s takovým stavem reality. Snad chtěli vidět venkov lepší, než skutečně byl a soužití bez svatby jim do tohoto obrazu čistého a dobrého prostředí nezapadalo. Realistické tendence šly v tomto případě stranou.

Hlavním důvodem, proč svatba neproběhla již před příchodem dítěte na svět, byla jistě neutěšená ekonomická situace mladého páru, který si společné soužití ještě nemohl finančně dovolit, tedy stejný důvod, který v 19. století zvyšuje sňatkový věk. Podobný důvod k odkládání svatby nacházíme i v Raisově povídce *Konec života*,⁹⁴ ačkoli v příběhu nejde přímo o existenční problémy, jako spíše o vypočítavost chamtivých rodičů nevěsty, kteří si chtějí zajistit vskutku bohatý výměnek. Oba mladí lidé žijí u svých rodičů, mají již asi čtyřleté dítě, ale lakomý otec mladé Báry nechce ke svatbě svolit. Ženich se mu zdá být příliš chudý. Nevěstin dědeček dá vnuččinu budoucímu muži 300 zlatých, čímž je situace zdánlivě vyřešena. Přidruží se však další problémy. Bára čeká další dítě, je ovšem půst a za dva měsíce se přece již nebude moci objevit před oltářem, argumentuje matka.⁹⁵ Zdůvodnění dobře ilustruje myšlení venkovského člověka 19. století, pro kterého je očividně větší hanbou nevěsta těhotná, než se dvěma dětmi. Sňatek je tedy odložen až do podzimu.

V literatuře najdeme celou řadu svobodných matek, vždy je však nanejvýš jedna v rodině. Autoři snad považovali větší počet takto postižených žen v úzkém rodinném okruhu za čtenářsky nevěrohodný, možná šlo o morální náhled na problém. Jednu svobodnou matku lze vysvětlit jako svedenou oběť, dvě by již poukazovaly na špatnou výchovu. Matriky dokládají i případy, kdy se blízké příbuzné v poměrně krátkém časovém rozsahu staly svobodnými matkami. Pro rodinu musel tento stav představovat nejen ostudu v očích okolí, ale i mnoho starostí se zabezpečením jich samotných, tak i dalších dětí v rodině, na něž padal stín špatné pověsti.

Příkladem je případ sester Kateřiny a Marie Vaňkových z Dobrkova. Šlo o dcery podruha Martina Vaňka, které v rozmezí dvou měsíců porodily každá nemanželské dítě. Kateřina 10. listopadu 1857, Marie 2. ledna 1858. Obě však vyšly ze situace (v rámci

⁹⁴ K. V. RAIS, *Výminkáři*, s. 25-79.

⁹⁵ Tamtéž, s. 65.

svých možností) dobře. Otcové jejich dětí se s nimi oženili a přihlásili se k dětem. Šlo rovněž o podruhy, takže ženy neopustily společenskou vrstvu, do níž se narodily, ale i přesto se jim dostalo alespoň zajištění pro děti a napravení pověsti.⁹⁶

Méně štěstí měly dcery Františka Lukáše, opět podruha, z Keblan. Marii se 7. března 1897 narodil syn a její sestře Kateřině o necelých čtrnáct dní později dcera.⁹⁷ Ani jedno z dětí nemá dodatečně vyplněnou rubriku s údaji o otci (v jedné je pouze nadepsána formule „Za otce dítěte se přihlásil“), což ovšem mohlo být způsobeno rovněž okolnostmi, že obě děti v útlém věku zemřely. Nepodařilo se prokázat, že by se otcové hlásili k již zemřelým dětem. Úmrtím potomka ztrácel tento akt z právního hlediska smysl a jiné důvody k takovému kroku otcové patrně neměli. Nebylo-li již dítě, které by prohrěšek připomínalo, okolí po čase zapomnělo.

K určitým strategiím se uchýlovaly nejen svobodné matky, ale rovněž otcové nemanželských dětí. Literatura nabízí několik variant. Ve většině případů je muž vyličen jako svůdce, který nepomýšlel na následky, případně přímo spoléhal, že hanba padne na dívku. O tom, kdo z páru ponese ostudu, má literární venkov 19. století jasnou představu: „S mužskýho se vostuda smekne jako voda se zdi, na ty nic neplatí. Ještě mu dá kde kdo za recht, když hledí sobě na dobry. Ale na holce ostuda zvoztane.“⁹⁸ Svedená dívka situaci navíc ještě zhoršovala veřejnými bouřlivými scénami, od nichž si slibovala, že hochu přeci jen získá a přiměje ke sňatku. Za zvláště nepatřičné se považovalo běhání za hochem.

Mnohý z literárních hrdinů se již po nepříjemné zprávě nechtěl s dívkou ani setkat a poslal za sebe osobu z okolí, často některou z přítelkyň děvčete. Nejedem mladík byl v takové chvíli náhle vděčný rodičům, že mu bránili se s dívkou setkávat. To mu dávalo ospravedlnění, proč za ní již nechodit a vyhnout se tak nepříjemnému přemlouvání a scénám.

Velmi zajímavý, i když v literatuře ojedinělý a v pramenech nedoložitelný, je případ muže, který se sám snaží zajistit svedenou dívku.⁹⁹ Dědic největšího statku ze vsi přistupuje k životu racionálně, a ačkoli by se rád oženil se svou těhotnou milenkou, uvědomuje si, že to pro její majetkové poměry (je dcerou hrobaře) není možné. Navrhne tedy chudému sousedovi, Vincenci Samkovi, zda by se s Josefínou nechtěl oženit. Jeho nabídka je dobře promyšlená a má přinést užitek oběma stranám: „Věrně se starám, aby

⁹⁶ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 3, fol. 233-4.

⁹⁷ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Trhové Sviny, kniha č. 13, fol. 121.

⁹⁸ V. PITTNEROVÁ, *Čtvery děti*, 173.

⁹⁹ Josef JAHODA, *Čtyřadvacet let*, in: Bohatí chudáci, Třebíč 2011, s. 154-160.

neměla hanbu a nezůstala padlou holkou. Do měsíce bysme se oba ženili, já budu pánem statku, hned ti dám přepsat těch sedm korců pole za vaší chalupou, kousek louky a naoko ti prodám krávu s teletem. Nenutím tě, nebudu se hněvat, když řekneš ne. Holka s přínosem se k vám nedá, přínos by vzaly tvé sestry. A Pepa by přinesla peníze! Já s Jaklovou ze Stašic dostanu 30 tisíc, je nejbohatší širokodaleko.“¹⁰⁰

Ukázka naznačuje, jak neemocionálně muž ke své situaci přistupuje a snaží se najít řešení, vyhovující jak jemu, tak i jeho milé, se kterou se loučí nerad, ale uvědomuje si nutnost tohoto kroku, protože grunt má přednost před soukromou spokojeností jeho osoby. Chudý mladík se však nenechá zlákat a odmítá.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 157.

III. Strategie spojené se vstupem do manželství

III. 1. První sňatek

V souvislosti s takovou radostnou událostí, jako je svatba,¹⁰¹ je třeba připomenout jednu terminologickou zvláštnost. Literatura 19. století (vysoká i triviální), používá slovo „nevěsta“ nejen v souvislosti s námluvami a nadcházející svatbou, ale najdeme je i na stránkách, které již popisují mladé manželství, jako by bylo synonymem ke slovu „snacha“. O tom, zda bylo v podobných souvislostech používáno i slovo „ženich“, nepodává literatura žádné zprávy. Důvodem je patrně okolnost, že ve většině (literárních) případech přichází nevěsta na manželův grunt a o tom, jak novomanžela oslovují nevěstini rodiče, se nic nedovídáme, protože se v textu objevují jen málokdy.

Vzhledem k tomu, že v českém venkovském prostředí 19. století (natož přímo ve zvolené lokalitě) nebyl objeven žádný Menocchio, který by po sobě zanechal některý z egodokumentů, nemáme mnoho zpráv o tom, jakou roli při výběru partnera hrála láska a vzájemné sympatie. Pro ilustraci však postačí i náhled do myšlenek jedné z příslušnic vyšší šlechty: „Ale která žena se provdá za svůj ideál, pomyslela jsem si. Ideály jsou v životě velmi nepohodlné. A láska – v manželství nebývá vždy žádoucí, protože kde je láska, je i žárlivost, a ta s sebou přináší trýzeň. Jistě je mnohem lepší, když se dva mají rádi a nemilují se.“¹⁰²

Autorkou citátu je hraběnka Marie Louise von Wallersee, později provdaná Larischová, která se přes měšťanský původ své matky pohybovala v nejvyšší společnosti rakouského císařského dvora. Svě paměti sepsala v 90. letech 19. století, a to především z finančních důvodů. Její vyličení některých historických událostí bylo ryze subjektivní a (jak poukazuje Brigitte Hamannová¹⁰³) mnohdy nespolehlivé, ba přímo lživé. Citovaný úryvek lze však považovat spíše za produkt své doby a všeobecný názor, platný napříč společenskými vrstvami, než za subjektivní náhled jedince, a proto je možné předpokládat, že i venkov 19. století smýšlel podobným způsobem. Tuto domněnku potvrzuje i dobová literatura, a to jak v podobě realistického románu, tak i triviální literatury.

¹⁰¹ Ke svatbám obecně C. BOLOGNE, *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě*, Praha 1997. Ke sňatečnosti v konkrétní lokalitě např. Blanka ŠTĚRBOVÁ, *Vývoj sňatečnosti v lokalitě Novosedly nad Nežárkou v letech 1686-1910*, HD 11, 1987. S. 97-140.

¹⁰² Marie Louise von WALLERSEE-LARISCH, *Paměti důvěrnice císařovny Alžběty*, Praha 2014, s. 59.

¹⁰³ B. HAMANNOVÁ, *Alžběta*, s. 214-275.

Pokud se v literatuře objevuje šťastné manželství, které bylo uzavřeno z lásky, jde pokaždé o delším časem prověřený cit, naopak bouřlivá zamilovanost nemá šanci být dobrým základem pro společné soužití. Klostermannův Jakub Krušný¹⁰⁴ je dobrým příkladem, „neuposlechl rodičů, kteří nechtěli, aby si bral tu hubatou Horačku odněkud až u Prachatic, kterou spatřil a do níž se zamiloval jako blázen.“¹⁰⁵ Autor ukazuje, jak špatným rádcem je v kombinaci se zamilovaností i nízký věk, protože Krušnému bylo v té době sotva dvacet let. Navíc jeho nevěsta neměla ani jiné přednosti, nebyla hezká, o dva roky starší a dostala sotva tisíc zlatých věna. Za svou nerozvážnost byl pak Krušný přesně podle literárních pravidel zločinu a trestu „odměněn“ manželstvím s hašteřivou ženou a osmi dětmi. Manželka mimoto nebyla ani šetrnou hospodyní, proto jejich usedlost, jedna největších v Pašicích, začala pozbývat svého lesku, a to ještě předtím, než se děti začaly ženit a vdávat, tedy než jim začaly být vypláceny jejich podíly.

Strategie, které v románu používá selka k tomu, aby zabezpečila své děti, jsou velmi krátkozraké. Dvěma synům umožnila studovat, ale ani jeden z nich neskldil úspěchy. Ferdinand propadl již na gymnáziu, Josefova studia stála ročně 500 až 600 zlatých, ale místo, aby syn postoupil na společenském žebříčku a stal se lékařem, postaral se ještě o další výdaje. V daleké Praze, v anonymitě velkého města si totiž pořídil nemanželské dítě a jeho matka se začala domáhat zajištění.

Další dva synové měli směřovat do armády a nejstarší byl dědicem usedlosti. Jedna z dcer měla již známost, ale žádné vyhlídky na brzký sňatek, protože její vyvolený byl knížecí rybniční mládek. V této pozici se nemohl oženit, a musel by čekat ještě dalších sedm let na povýšení. Ani kdyby se podařilo tuto překážku nějakým způsobem překlenout, u Krušných by stejně neměli peníze v hotovosti, ba dokonce ani výbavu a peřiny, protože rozhazovačná selka vše prodávala, aby mohla zásobit nenasytné kapsy svých synů. Místo, aby vedla své potomky k racionálnímu pohledu na jejich možnosti a schopnosti, dává synům falešné naděje na skvělou kariéru a dcerám na příliš bohaté či městské ženichy, kterým se jich ale ve skutečnosti nedostává. Matka sama snižuje jejich hodnotu na sňatkovém trhu přehnaným rozmazlováním, nevede je k plnění povinností v domácnosti, dokonce ani k účtě vůči otci.

Málokterý autor dopodrobna udává věk svých postav. Klostermann je jednou z výjimek. Stáří dosud svobodných dětí sedláka Krušného jasně naznačuje, že i literáti vnímali zvyšující se sňatkový věk: 30, 28, 27, 25, 23, 20, 17, 15. Pro srovnání stojí za

¹⁰⁴ K. KLOSTERMANN, *Mlhy na Blatech*, Praha 1927, s. 28-35.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 29.

zmínku, že ve farnosti Besednice se za celé padesátileté období vyskytlo pouze pět nevěst mladších dvaceti let.¹⁰⁶

Ve vyšším věku vstupovali do prvního manželství i lidé z vyšších vrstev venkovského obyvatelstva. Janu Ludvovi, sedlákovi z Dobrkova bylo 42 let, když se v únoru 1867 ženil, jeho nevěsta, rovněž ze selské rodiny, byla jen o čtyři roky mladší. I ona vstupovala do manželství poprvé.¹⁰⁷ Vojtěch Marek z Besednice se ženil skoro ve 37 letech, nevěstě Anně Bíchové bylo bezmála 43.¹⁰⁸ Ve druhém případě byl pozdní sňatek patrně způsoben nedostatkem financí, protože muž byl zedník a nevěsta dcerou výměnkáře, což je v literatuře bráno jako okolnost, která ubírá nevěstě na atraktivitě.

Jak se na vyšší věk při vstupu do manželství dívali současníci, přibližuje Klostermann v úvaze nad vztahem sedlákovy dcery Rozáry a rybničního mládka: „Z těchto poměrů je buď mnoho nemanželských dětí a planouců z nich opletačky a nepřístojnosti, nebo staří rodiče s malými dětmi, jichž zaopatření se nedočkávají.“¹⁰⁹ Tento výrok vkládá autor do úst postavě správce, který zná podobnou situaci na vlastní kůži. Je mu skoro padesát let, ale vlivem nepříznivých finančních podmínek se ženil teprve před sedmi lety. Nyní má tři děti a bojí se, zda se o ně bude moci postarat až do doby, kdy se uživí samy.

Klostermann zároveň neguje sám sebe a víru v tradiční staré, osvědčené pořádky, když v témže románu dovoluje dceři bohatého sedláka, aby se provdala za čeledína, nemanželského syna, navíc ještě „poněkud cikánského vzezření.“¹¹⁰ Je to největší možné vyšinutí z norem 19. století, kterého se postavy ve zkoumaném vzorku literatury dopouští. Moudrý a všemi vážený Potužák nejprve nechce dát dceru Apolenu někomu, kdo není ze selského stavu, ačkoli si ho mladý pár získal svou ochotou čekat jeden na druhého tak dlouho, jak to bude nutné. Přítel Potužákovi navrhuje koupit z Apolenina věna menší usedlost. Sedláková odpověď dokládá, jak silné bylo (přinejmenším v autorových očích) sepětí člověka se stavem, do něhož se narodil: „Ale z něho do smrti sedlák nebude, říkej si cokoli! A my jsme holku vychovali pro sedláka! Sedlákem není, kdo by chtěl! Ze selského syna se může stát všecko na světě, ale kdo ze selského rodu není a na sedláka není vychován od maličkosti, z toho do nejdelší smrti

¹⁰⁶ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 6, fol. 41-122.

¹⁰⁷ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 6, fol. 78.

¹⁰⁸ Tamtéž, fol. 107.

¹⁰⁹ K. KLOSTERMANN, *Mlhy*, s. 317.

¹¹⁰ Tamtéž, 25.

nebude sedlák. Tu nejde jen o práci, práci jiný také svede, ale srůsti musí člověk celou duší s gruntem, na němž sedí! Jinak půda pod nohama mu uteče.“¹¹¹

Po pečlivém zvážení se Potužák rozhodne ke sňatku svolit, ale pomáhá zeti „umést cestičku“ a zajistí mu místo baštyře v knížecích službách.

Vědomí důležitosti rodičovské rady (či dokonce svolení) při výběru partnera se objevuje ve většině literárních případů. Výjimku tvoří Kalibův zločin, kde otec hlavního hrdiny do výběru nevěsty nijak nezasahuje. Důvod lze spatřovat i ve vysokém věku ženicha, neboť Kaliba má být čtyřicátník. V triviální literatuře se žádná svatba bez přízně rodičů neobejde, aktéři příběhů si nedovolují protivit autoritám a jednat proti jejich přání. Případ celé a úplné odevzdanosti do vůle rodičů, kdy si potomek vůbec nedovoluje pomýšlet na samostatné rozhodování při výběru budoucího partnera, najdeme však u jednoho z autorů realistického románu.

Raisův Matouš Skřivánek¹¹² by si rád vzal Markétu Zahoříkovou, ale ví, že vše záleží pouze na otci a nepokouší se vůbec prosadit svou kandidátku, na to si otce příliš váží, uznává jeho moudrost a autoritu. Nedovolí si vznést slovo námitky ani ve chvíli, kdy obezřetně kalkulující otec uvažuje o dalších dívkách. V duchu však syn o vzpouře uvažuje.

V beletrii najdeme velmi rozdílnou míru aktivity či pasivity při výběru budoucího partnera. Zatímco Kaliba si nechá nevěstu dohodit od švagra, aniž by se na ni a její rodinu podrobněji informoval či dokonce smlouval ohledně výše věna, starý sedlák Skřivánek představuje typ zcela opačný. Vše pečlivě promýšlí, počítá, v jakémkoli vyjednávání si nechává strategicky otevřená zadní vrátka a dopouští se drobných úskoků a podvodů, jen aby vyšel ze smlouvání co nejlépe, hodně získal a musel co nejméně obětovat. Jeho heslem by se mohla stát Kecalova slova z *Prodané nevěsty*: „Rozumný však muž, uvážlivý, ještě před svatbou vystřízliví. Počítá, co mu to vynesou. A když nic, tak chytře vyhne se.“¹¹³

Ani v případě, kdy rodiče a děti spojili své síly a hledali vhodného partnera společně, nebyl úspěch jejich počínání zaručen. Sňatkový trh byl trhem v pravém smyslu toho slova a najít vhodný protějšek nebylo lehké. Sedlák Skřivánek si stěžuje, jaká nouze je o dobrou hospodyni, protože i selské dcery se zhlédly v městské parádě a nehledí si domácnosti ani práce v hospodářství. Ještě užší výběr pak měli ti, kteří se

¹¹¹ K. KLOSTERMANN, *Mlhy*, s. 631.

¹¹² Jindřich Šimon BAAR, *Skřivánek*, Praha 1937.

¹¹³ Libreto ke Smetanově opeře napsal Karel Sabina v roce 1866, 1870 bylo upraveno do dnešní podoby.

snažili najít partnera podle stejného povolání. Mezi obyvatele farnosti Besednice patřila i rodina mlynáře Placha, která pomocí vhodně zvolených sňatků propojila několik mlynářských rodin v okolí.

Manželé Plachovi provdali dceru Terezii v roce 1866 za mlynáře Jana Placha.¹¹⁴ Snoubenci měli stejné příjmení, patrně byly rodiny ženicha a nevěsty spřízněné již před několika generacemi, protože blízké příbuzenské vazby se nepodařilo prokázat, navíc matriční zápis vylučuje, že by šlo o jméno po chalupě, protože i ženichův otec je zapsán pod příjmením Plach a navíc se tato zvyklostmi daná příjmení objevují ve 2. polovině 19. století stále méně, zůstávají pouze v ústní tradici. Tereziin bratr Jan se sice oženil s dcerou sedláka, ale zakoupil mlýn v Malči č. 22, takže v rodovém řemesle pokračoval. V 80. letech se pak přestěhoval do druhého s číslem 13, neboť jeho původní majitelé se přestěhovali do nového mlýna, který si vystavěli na druhém břehu řeky Malše.

Tato druhá rodina měla tři syny. Dědicem se stal prostřední Václav Mach¹¹⁵ (ani dvě generace nazpátek nedědil mlýn nejstarší syn). Oženil se s dcerou sedláka až z Břehova u Českých Budějovic, a protože neměl syna, svou mladší dceru Albinu provdal za Václava Mareše,¹¹⁶ syna mlynáře až z Čichtic u Bavorova.

Václavův starší bratr František byl rovněž mlynář, po roce 1903 v Keblanech.¹¹⁷ Jeho dcera Anna se provdala za Vincence Placha,¹¹⁸ syna Jana a Terezie Plachových, jimiž náhled do této rodiny začal. Silná provázanost rodin určitého povolání se v literatuře takto dopodrobna bohužel dohledat nedá, autoři se obyčejně podobnými vazbami příliš nezabývají, pravděpodobně brali příbuzenství jako něco běžného a nechtěli zahlcovat děj líčením složitých rodinných vztahů. Ostatně v ohnisku jejich zájmu byla zpravidla jedna rodina, jejíž příběh chtěli vypravovat.

Výběr partnera byl tedy omezován několika vlivy. Profesionální zaměření rodiny bylo jedním z těch slabších, daleko větší roli hrálo postavení v rámci venkovské společnosti a výše věna. U dívek se zdůrazňovalo (především v triviálních povídkách a románech) bezchybné zvládnutí péče o domácnost, pilnost a šikovnost. Důležité bylo i slušné vychování a náležitá úcta ke starším, kdežto tělesná krása byla sice příjemnou přidanou hodnotou, ale předchozí body byly přednější.

¹¹⁴ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 6, fol. 76.

¹¹⁵ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Soběnov, kniha č. 2, fol. 152.

¹¹⁶ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Soběnov, kniha č. 6, fol. 75.

¹¹⁷ SOkA České Budějovice, Okresní úřad České Budějovice I, Sčítání Lidu 1910, soudní okres Trhové Sviny, lokalita Keblany, fascikl 209.

¹¹⁸ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 6, fol. 201.

Literární rodiče s dětmi ve věku na ženění a vdávání se ve vnitřních monologích dělí se čtenářem o své obavy nad osudem svých potomků. Uvažují o jejich přednostech a nedostatcích, které si (více či méně objektivně) uvědomují, ale zůstávají pouze v rovině teoretických úvah. Pouze Jindřich Šimon Baar naznačuje, že se rodiče snažili vyvážit tělesné nedostatky náležitou finanční kompenzací: „Táta mi vybere možná kulhavou Báru, nebo šilhavou Dorlu, ty vobě mají peněz jako želez, a rodiče jim ještě přidají, jen aby je vodbyli a ženich nekoukal na jejich chyby.“¹¹⁹ Autor bohužel nespécifikuje, jakou formu měla tato náhrada. Nezdá se být pravděpodobné, že by rodiče navyšovali finanční podíly, protože v příbězích se zpravidla klade důraz na vyplácení rovných dílů všem dětem bez rozdílů. Finanční částka je rovněž jedinou součástí podílu, u které lze podělit všechny potomky stejně. U věcí, jako jsou pozemky, dobytek, a dokonce i domácí vybavení se naprosté rovnosti dosáhnout nikdy nedá. Z podstaty problému by právě tyto věci měly být vhodnější k nenápadné kompenzaci, která by nebudila nevraživost mezi ostatními sourozenci.

Přes veškerou uzavřenost literárního venkovského světa se můžeme setkat s rodiči, kteří se snaží pro své dítě získat „dobrou partii“ z města. Amálie Votýpková z povídky V. Čuty¹²⁰ vyhlédne své dceři za ženicha pana Tolara. Matce imponuje, že je to člověk z města a zcela se jím nechá okouzlit. Obezřetný manžel se informuje u městských známých a zjišťuje, kdo pan Tolar vlastně je – „lump, který nic nedělá a chce se mít dobře. Jeho největší prací je najít si nějakou bohatou venkovskou nevěstu, přiženit se a k dobrému korýtku se usadit.“¹²¹ Žena pochopí, co se skrývalo za zdvořilými frázemi a lichotkami a nakonec je ráda, když se o její dceru uchází hostinský Čermák, o němž do té doby nechtěla ani slyšet. Anonymní prostředí města funguje také obráceně. Objevují se i literární případy, kdy dívka odchází za prací do města a její matka zakrátko po vsi rozhlašuje, že o ni projevil zájem dobře situovaný muž v nejlepších letech a chce se s ní oženit. Ve skutečnosti se jedná o starého a ne právě bohatého úředníka a dívka místo svatby jen čeká nemanželské dítě.

Pokud byl vhodný partner nalezen a odsouhlasen, mohlo se přistoupit k dalším krokům. Jedním z nich bylo sepsání svatební smlouvy. O tom, jak probíhalo, podává poutavou a obsáhlou zprávu Jindřich Šimon Baar. Oba otcové jsou si vědomi závažnosti situace, vždyť tu jde o budoucnost jejich dětí a rovněž o budoucnost ženichova otce,

¹¹⁹ J. Š. BAAR, *Skřivánek*, s. 16.

¹²⁰ V. ČUTA, *Pytel plný tolarů*, in: *Po stopách štěstí*, Třebíč 2011, s. 59-78.

¹²¹ Tamtéž, s. 75.

který se po svatbě odebere na výměnek. Při příchodu k notáři jsou obě rodiny veselé, pronášejí se žerty na adresu snoubenců, avšak samotné debatování o příslušném dokumentu je zdoluhavým smlouváním, které naráží na neústupnost obou stran. Hlavními aktéry jsou nepochybně otcové Skřivánek a Zahořík, zatímco snoubenci, o nichž se rozhoduje, se zapojují pouze okrajově. Nevěsta vypočítává svou výbavu, mimo jiné peřiny na pět postelí, truhly, almary a nádobí.

Již při zasnubách se obě strany shodly na vysokém věnu ve výši dvanácti tisíc zlatých a jalovici k tomu. Z té se však mezitím stala kráva a ženichův otec požaduje jak ji, tak i tele. Když se sedlák Zahořík zdráhá, starý Skřivánek vyhrožuje, že „půjdou odkud přišli“ a nepůjde-li to jinak, sám se ožení a Matouš počká na jinou nevěstu.¹²²

Notář i nevěstin otec ví, že podobně silná slova jsou běžnou součástí těchto úředních jednání, zajímavé je však nahlédnout do myšlenek snoubenců. Stojí náhle každý na jiné straně a cítí se svým otcem, dokonce si od sebe trochu odsednou. Ženich Matouš myslí na prázdné místo v maštali, které by kráva s telátkem právě zaplnila, nevěsta Markéta uvažuje: „Jen hajť se táta brání, dyť já tím hladovým Křivánkem toho přinesu zadarmo dost, dřít se jim tam buru zadarmo ha ještě se nestydí chtít naší straku s jalovičkou.“¹²³

K notáři přichází rovněž selka Zahoříková, bystře odhadne, proč se oběma otcům nedaří domluvit a volí pro matku nezvyklou strategii. Místo, aby si zakládala na dobré pověsti rodiny, prohlásí, že již nelze od svatby upustit, protože celá vesnice ví o tom, jak Matouš chodil za její dcerou do komůrky. Skřivánkova odpověď je stejně nečekaná a ještě k tomu plná furiantství: „My, Křivánkové, sme přece jenom chlapíci... To se dovídáme pěknou věc. Jiná pomoc nebude, než že si necháte krávu s telátkem, Markýtu s díťátkem ha my holt jí věnec zaplatíme.“¹²⁴ Celé smlouvání je vylíčeno spíše jako hra, ve které ani jedna strana nechce ustoupit a slevit ze svých nároků. Když jednání dospěje k uspokojivému řešení a otcové se konečně domluví, Skřivánek čerstvě vyhotovenou svatební smlouvu podepíše (pochopitelně až po pečlivém přepočítání zmíněných dvanácti tisíc zlatých).

Markétě je nakonec přiřknuto tele, kráva má být zabita a maso rozděleno napůl mezi obě rodiny. Vychytralému Skřivánkovi se podaří tajně podplatit řezníka a získat i krávu. Ve chvíli, kdy mladá hospodyně po svatbě přijde do maštale a krávu uvidí, stane

¹²² J. Š. BAAR, *Skřivánek*, Praha 1937, s. 29.

¹²³ TAMTÉŽ, s. 30-33.

¹²⁴ TAMTÉŽ, s. 34.

se s ní „rázem podivný převrat.“¹²⁵ Raduje se nad tím, jak Skřivánek na otce vyžrál. Aniž by Baar mohl znát Gennepovu teorii přechodových rituálů, ukazuje v textu, jak silná změna se může s člověkem stát vlivem některého z nich (v tomto případě svatby).

Sepsání svatební smlouvy si žádalo rovněž oslavu. Baar nechává obě rodiny, aby si v hostinci vysvětlily všechny úskoky a nepravosti, kterých se u notáře dopustily. Markéta uvádí na pravou míru matčina slova a vyvrací zprávy o tom, že by čekala dítě. „Dyť my přece si tu hanbu nehuděláme, habysme šli bez rozmarýny a bez muziky k voltáři. To my sme vám mušeli jenom nahnát strachu, habyste se s našima snáz smluvili.“¹²⁶

O podobném případě, kdy porušení pravidel vede ke ztrátě některých výsad a změně svatebních zvyklostí, píše i Vlasta Javořická.¹²⁷ Děj se odehrává ve vesnici, jejíž kostel má dva zvony, Marii a Evu. Jedna z příslušnic starší generace vzpomíná na počátku 20. století na doby svého mládí, kdy bylo zvykem zvonit zvonem Marií pouze nevěstám-pannám, zatímco nedočkávané páry se musely spokojit s vyzváněním Evy. Vyslovuje podivení a nespokojenost nad tím, jak je v nové době slyšet zvuky zvonu Marie i při svatbách, které si podobnou výsadu nezaslouží.

O rozložení svateb v průběhu roku vypovídá tabulka č. 4. Ačkoli od některých autorů se nedovídáme, kdy přesně nebo alespoň v jakém ročním období se svatba konala, pokud už se taková zmínka objeví, jde o období počátku roku (leden a únor) a listopad. To odpovídá i realitě (nejen) ve farnosti Besednice, kde nejvíce sňatků připadá na stejnou dobu. Počty svateb v průběhu jednotlivých měsíců potvrzují, že sezonní práce nebo svátky měly přednost a sňatky jim musely ustoupit dokonce i v případě, kdy se s nimi spěchalo. Matriky zaznamenávají mnoho případů podobných tomuto: Ludvík Kaloš, zedník z Keblan, se oženil 26. ledna 1880¹²⁸ a již 23. dubna se jeho ženě Františce narodil syn Petr¹²⁹. Advent a Vánoce byly důvodem, proč byla svatba posunuta až do počátku dalšího roku.

¹²⁵ TAMTÉŽ, s. 52.

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 44.

¹²⁷ V. JAVOŘICKÁ, *Ticho*, s. 117-129.

¹²⁸ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Trhové Sviny, kniha č. 21, fol. 138.

¹²⁹ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Trhové Sviny, kniha č. 13, fol. 106.

III. 2. Druhý sňatek

Postavení vdov a vdovců ve venkovské společnosti 19. století bylo velmi nerovné. Muž ovdověním ztrácel hospodyně a matku svých dětí, ale zůstával nadále hospodářem, zatímco ovdovělá žena se ocitala v nejisté situaci.

Hospodář nemohl zůstat dlouho bez manželky, zvláště pokud měl malé děti, musel zajistit chod domácnosti.¹³⁰ Muž má při druhém sňatku větší autonomii, než když se ženil poprvé. Je již zajištěný a samostatný, nemusí se (pokud není zadlužený) poohlížet po nevěstě s vysokým věnem. Může se oženit s dívkou o generaci mladší, případně s některou ze starších neprovdaných žen, které se do té doby živily samy a svatba by pro ně znamenala společenský vzestup a konec namáhavé práce za nízkou mzdou. Taková žena se mohla brzy stát vdovou, a pokud byla dostatečně samostatná a průbojná, mohla se sama ujmout majetku po manželovi. Přes tato pozitiva nahlíží literatura na sňatek mladé dívky se starším vdovcem jako na horší možnost, které je dobré se vyhnout.

Druhý sňatek rodiče byl pro odrostlejší děti často zdrojem nejistoty, strachu ze ztráty výsadního postavení v rodině. Nejedno dosavadní dědic měl obavy z toho, co by se stalo, kdyby si otec „přivedl nějakou mladici na dvůr? Když ovdověl starý Pšenička, vzal si dvacetiletou Manku, co u nich sloužila a napletl si s ní ještě plnou senci dětí. Taková žena by držela tátu v hrsti a on – Matouš – by pak mohl opravdu pacholčit až do smrti.“¹³¹ Autorky triviální prózy, znalé mechanismu venkovských klepů, ukazují, jak byl podobný strach v potomcích ještě umocňován a podněcován ze strany některých členů domácnosti. V jedné z povídek Vlasty Pittnerové zemře hospodář i jeho žena, zůstanou po nich tři sirotci a gruntu se musí ujmout hospodářův otec, výměnkář. Rozhodne se tedy znovu oženit a jeho mladá žena zakrátko čeká dítě. Malá vnoučata se těší, ale stará tetka, která u rodiny slouží, jim říká, že je miminko okrade o grunt a oni budou muset do služby.

Pokud se podruhé vdávala ovdovělá žena, velmi záleželo na tom, jakého byla postavení. Rychtářka Karoliny Světlé¹³² se nejprve poddá zármutku nad mužovou smrtí a chce vše přenechat dceři a jejímu manželovi. Když vidí, že by se jí na výměnku

¹³⁰ V literatuře najdeme i muže, kteří se angažují v domácnosti. Kaliba stlouká máslo, několik dalších postav mužského pohlaví loupe a vaří brambory. Zajímavé je, že podobné obrazy nacházíme jen u mužských autorů. Daleko konvenčněji uvažující autorky-ženy vůbec nepřipouští, že by se muž mohl zaměstnávat „ženskou“ prací a nechávají své hrdiny nanejvýš ukrojit chleba.

¹³¹ J. Š. BAAR, *Skřivánek*, s. 17.

¹³² K. SVĚTLÁ, *Vesnický román*, s. 14-58.

nevedlo dobře, rozhodne se vzít své rozhodnutí zpět a znovu se provdat. Ženicha ani nemusí hledat, vybere si Antoše, který u nich léta slouží a ve vedení hospodářství se dobře vyzná. Jedná se o oboustranně prospěšný sňatek. Vdova získá znovu postavení vdané ženy, Antoš se vyhne vojně. Přesto se mladý muž nerozhoduje lehko a rychtářka proto využije svých ženských zbraní. Stáhne si šátek z hlavy a odhalí před ním své rozpuštěné vlasy. Skandálnost celého gesta je ještě umocněna tím, že se jejich rozmluva odehrává na hřbitově, přímo nad hrobem zemřelého rychtáře.

Manželství domluvené tímto způsobem nemá v očích autorky naději na zdárný průběh. Hlavní hrdina se stárnoucí žárlivou ženou trpí, ale je si vědom neporušitelnosti manželského slibu. Svůj názor změní, když se zamiluje. K tomu, aby se mohl oženit znovu, tentokrát podle své svobodné vůle, chce použít ojedinělou strategii – konverzi k takovému náboženství, které mu rozvod umožní.

Rozvod je anomálie, která se v literatuře ani v pramenech téměř nevyskytuje, ve zmíněném případě u Karoliny Světlé zůstane pouze u pokusu, k realizaci nedojde, protože autor podlehne konvencím své doby. Ovšem i pouhá myšlenka na tak radikální krok staví literaturu 19. století do nového světla. Ukazuje, že neměnnost pravidel a odevzdanost do Boží vůle má své hranice, ačkoli většina se stále hlásí ke kanonickému právu a rozvod odmítá. Dodatečná zmínka v matrice zkoumané farnosti dokládá pouze jeden rozvod. Jednalo se o Tomáše Karlíčka z Nesměně a Julii Jílkovou z Besednice, kteří se brali v únoru 1898.¹³³ K rozvodu došlo o šestadvacet let později.

Ne vždy muselo dojít k tak radikálnímu řešení, manželé se mohli pouze rozejít, aniž by požádali o odluku nebo rozvod. Mnohé z románových postav projevují značnou nechuť k jakémukoli úřednímu vyřizování. Ve chvíli, kdy se objeví konflikt, sice vyhrožují soudem, ale nakonec zvítězí snaha domluvit se bez úředních průtahů. Tato nechuť jistě není jen výplodem autorů, a proto se mnohé soukromě vyřizované záležitosti nemusely ani promítnout do pramenů.

V Kalibově zločinu se objevuje ojedinělý případ manželů, kteří se rozešli. Každý má svou vysvětlující verzi, proč k tomu došlo. Manžel byl prý opilec, tvrdí žena, kdežto muž vidí důvod v ženině nehospodárnosti a hašteřivosti. Ta byla podle něj důvodem, proč začal pít. Nakonec ho žena s dcerou „vymlátily košťaty“.¹³⁴ Když muž zakrátko

¹³³ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 6, fol. 120.

¹³⁴ K. V. RAIS, *Kalibův zločin*, s. 43.

zemře, dcera ani neodloží chystanou svatbu, vždyť spolu léta nežili a „nikdo jim to přece nemůže mít za zlé.“¹³⁵

¹³⁵ Tamtéž, s. 56.

IV. Strategie spojené s migrací obyvatelstva a s budováním postavení v rámci venkovské společenské hierarchie

IV. 1. Migrace za prací

V průběhu 19. století vzrůstá počet migrací,¹³⁶ zvětšuje se i vzdálenost cílové lokality. Příčiny lze hledat ve společenských změnách, nástupu industrializace, rozvoji dopravy a mimo jiné i v poklesu kojenecké mortality. Rodinný majetek přestává být schopen uživit rozrůstající se rodinu a je tedy třeba hledat živobytí jinde. Pro zvolenou oblast farnosti Besednice představuje studnici pracovních příležitostí Vídeň, kam řemeslníci odcházeli za lepším výdělkem.

Literatura, psaná nadšenými vlastenci, se pochopitelně nemůže hlásit k německojazyčnému prostředí. Je jasné, že Rais, pohybující se na Hlinecku a v Podkrkonoší, nebude posílat své hrdiny zrovna do hlavního města Rakouska-Uherska, ale zajímavé je, že Vídeň coby spádová oblast jižních Čech je ignorována i jihočeskými autory. Roli zde hraje patrně snaha vnášet do díla vlastenecké tendence a upřednostňovat české prostředí před německým. Snad právě to je příčinou, proč se v realistickém románu téměř neobjevují migrace za prací, častější je odchod za studiem, tedy do Prahy.

O obou typech zkoumané literatury 19. století se dá říci, že je poměrně statická. V popředí příběhu stojí jedinec, případně rodina, která je silně spjata s rodným gruntem. Migrovat jsou tedy nuceni pouze lidé bez zajištění. Těmi se za určitých okolností mohou stát i příslušníci dřívější venkovské elity. Například Klostermannův sedlák Krušný, jehož žena prohospodařila všechnen majetek, byl nakonec nucen odejít s nejstarším synem do Ameriky.

Nejčastějšími migranty jsou děti z početných rodin. Grunt připadl některému ze sourozenců a ony se musí uživit samy. Pokud se nenaskytne výhodný sňatek nebo alespoň služba v okolí, vydávají se hledat zaměstnání do města. Pomoci mohou příbuzní a známí, kteří se do stejné oblasti vydali již dříve, literatura je však v tomto ohledu stručná a o podobné základně se nezmiňuje. O to víc pozornosti věnují pisatelé myšlenkám člověka, vytrženého z jeho venkovského domova. Antonín Lubas z povídky

¹³⁶ K migracím více J. GRULICH, *Motivace migrací a mobility venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 17.-18. století*, in: Václav BŮŽEK – Jaroslav DIBELKA (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (=OH 12), s. 255-290; A. VELKOVÁ, *Migrace a životní cyklus venkovského obyvatelstva na Štáhlavsku v letech 1750-1850*, HD 30, 2006, s. 73-98.

Pes¹³⁷ se po několika letech vrací podívat do rodného domu. Ve městě není spokojený a práce v pražské továrně je namáhavá. Uvědomuje si nutnost vytrvat, je to jediný způsob, jak uživit tři děti. Domů se vrací, aby načerpal síly a potěšil se pohledem na milovanou venkovskou krajinu, ale nikdo ho nevíta, nepatří již ani na vesnici, ani do města. Celá situace je pro něj ještě bolestnější proto, že bratr-dědic nejeví o hospodářství zájem a raději by žil ve městě. O jakékoli výměně pozic však nemůže být řeč, protože otec je zcela pod vlivem své druhé ženy, která chce pochopitelně uchránit majetek pro svého syna.

O příležitostné migraci na krátké vzdálenosti vypráví román Barbora Harfenica.¹³⁸ Vykonavatelkou tohoto nepříliš počestného „povolání“ je dívka, která v dětství oslepla následkem neštovic, a aby nebyla matce a sestře na obtíž, žije se žebráním a harfenictvím. Od jara do podzimu vyráží na poutě po okolí a hraje. Její už tak špatné postavení ještě víc utrpí, když si pořídí nemanželské dítě s kočovným komediantem. Román dobře ilustruje obtížnou pozici postižené a navíc ještě svobodné matky, která nemá žádnou šanci na zlepšení postavení. Oporu nemá ani ve své rodině, matka ji posílá žebrat, sestra dlouho marně hledá manžela, protože žádný z ženichů nechce ke tchyninu výměnku ještě slepou příbuznou s dítětem. Nakonec dožívá u rodiny onoho potulného komedianta, s nímž má syna. Paradoxní je, že ačkoli se v závěru života dostává ještě blíž k okraji společnosti, má se lépe, než v sestřině chalupě.

Podobný příklad společenského poklesu, i když ne tak hluboký, ukazuje případ již zmíněné Kateřiny Brouskové. Její otec, podruh, ve snaze uživit rodinu odešel i se ženou ze Svatého Jána někdy po roce 1854. Kam jej cesta za prací zavedla, se nepodařilo zjistit, ale o patnáct let později se objevuje na stejném místě s několika dětmi, o jejichž narození v matrikách není žádná zmínka, musely se tedy narodit v průběhu let strávených mimo lokalitu. Muž se neusadil ve svém rodišti natrvalo, odešel do Trhových Svinů a v roce 1885 tam zemřel.¹³⁹ Migrace za prací jeho finanční situaci patrně nezlepšila, protože pracoval až do smrti. Z (nejméně) pěti dětí se dožila dospělosti jen dcera Kateřina. V 70. a na počátku 80. let 19. století sloužila v Českém Krumlově, kde se jí narodily dvě nemanželské děti. V roce 1878 Rosa, o tři roky později Marie.¹⁴⁰ Každá z dívek se narodila na jiné adrese, snad šlo jen o běžnou

¹³⁷ K. V. RAIS, *Rodiče a děti*, Praha 1928, s. 9-33.

¹³⁸ V. PITTNEROVÁ, *Barbora Harfenica*, Třebíč 2001.

¹³⁹ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, FÚ Trhové Sviny, kniha č. 28, fol. 40.

¹⁴⁰ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, FÚ Český Krumlov, kniha č. 20, fol. 324 a kniha č. 21, fol. 109.

změnu pracovního místa, ale možná zaměstnavatelce vadila pověst její služebné. Kateřina se pak přestěhovala za stárnoucím otcem do Trhových Svinů a porodila třetí nemanželské dítě.¹⁴¹ V lednu 1889 se provdala za Jana Lukáše¹⁴², právě včas na to, aby se alespoň poslední z jejích (známých) dětí, narodilo jako manželské. Další záznamy o rodině se již v trhosvinenských matrikách neobjevují.

IV. 2. Budování postavení v rámci venkovské společnosti

Každý člen venkovské společnosti stál na určitém stupni hierarchie a byl si tohoto postavení vědom. K tomuto postavení se vázaly určité společenské vzorce, jimiž se člověk řídil. Pokud je porušoval, trpěla tím jeho prestiž a snižoval vlastní šance na úspěch při uplatňování strategií. Bohatý sedlák dbal na svou reprezentaci podobně jako šlechtic, musel se při různých slavnostních příležitostech „nechat vidět“. Literatura poskytuje téměř v každém příběhu popisy bohatého pohoštění, které je nutné nabídnout hostům, když přijdou dojednat sňatek, slavit svatbu nebo křtiny. Pohřeb nebyl výjimkou.

O tom, jak silně vnímá nutnost dodržování reprezentačních konvencí jedna ze selek, vypovídá povídka *Čtvery děti*.¹⁴³ Sedlák Natočil se podruhé ožení a jeho žena záhy pozná, jakým lakomcem je ve skutečnosti ten moudrý a rozumný soused. Jeho chamtivost jde tak daleko, že zahazuje své postavení a vystavuje se posměchu okolí. Svůj grunt propachtuje Židovi a jako by to nestačilo, ještě koupí své desetileté dceři kozu. Reakcí okolí je naprosté zděšení: „Kdož to kdy slýchal, aby na gruntě, natož na gruntě dvojitém, měli kdy kozu! To leda když nějaký dědoušek výměnkář chrchlal souchotěmi, že si přál míti teple dojené mléko od té kozí náтуры, anebo zvláště mlsný pantáta, mající několikrátě denně na něco k zakousnutí chuť, chtíval míti kozí syrečky. Kozy že patří chudým lidem, to že se říká od nepaměti, volali lidé na sebe, slyšíce od Roziny, že to kůzle, které si na provaze vede, bude její, k chovu, ke prodání.“¹⁴⁴ Zajímavé je, že ani při veškerých antisemitistických tendencích 19. století není obchod se Židem takovým skandálem, jako koza na gruntě.

Nabízí se otázka, zda také nižší venkovské vrstvy nějak dbaly o svou dobrou pověst. U tohoto problému si spisovatelé přikrášlují realitu a odmítají si přiznat, jak

¹⁴¹ SOA Třeboň, Sbíрка matrik Jihočeského kraje, FÚ Trhové Sviny, kniha č. 11, fol. 292.

¹⁴² SOA Třeboň, Sbíрка matrik Jihočeského kraje, FÚ Trhové Sviny, kniha č. 21, fol. 296.

¹⁴³ V. PITTNEROVÁ, *Čtvery děti*, s. 122.

¹⁴⁴ Tamtéž.

snadné je sklouznout na okraj společnosti. Představují ve svých příbězích stereotyp chudého, ale poctivého venkovana, který si zakládá alespoň na svém dobrém vychování, čestnosti a pracovitosti. Výše zmíněná harfenice Barbora se pohybuje mezi špatnou společností po hospodách, doprovázejí ji tuláci a žebráci. Autorka nepřipouští, že by na ni mělo toto neuhlazené okolí nějaký vliv, v její mluvě se neobjevuje stopa po hrubosti. Dokonce i Barbořin poklesek s potulným komediantem je autorkou klasifikován coby důsledek její nevědomosti a nevinnosti.

V. Strategie spojené se zabezpečením ve stáří

Ve chvíli, kdy se mladý hospodář oženil, odcházeli jeho rodiče zpravidla na výměnek.¹⁴⁵ Ten pro ně představoval zabezpečení do konce života, proto lidé věnovali náležitou pozornost jeho vymezení ve smlouvách. Použitý vzorek literatury 19. století uvádí bohužel jen velmi zřídka podrobnosti o tom, jaké podmínky si odstupující hospodáři vyhradili.

Starý Kaliba požaduje mít výměnek „zrovna takový, jaký sám dával“, ve stejném duchu se vyjadřuje Skřivánek. Morák¹⁴⁶ nechce „nic zvláštního, jak to na takových chalupách bývá: osm hektorů žita, jak snop dá, ale dobře čištěného, bečku bramborových kousků pro nás vysázet na poli dobře vymrzlém, úrodu sklidit a zavést do sklepa, čtvrt hektoru lněného semene nasítí tam, kde bude mít naseto hospodář, a to do země dobře zpracované a vymrzlé, denně máz mléka, jak se nadojí, patnáct liber másla, deset liber dobrého sýra, jednu slepici na hospodářově krmení, světničku u síně k svobodnému obývání, sáh dříví dle panské míry, půl kopy otýpek, v sklepě místo pro brambory, pec k volnému použití na pečení chleba, na půdě prázdné místo nad světničkou, v sýpce místo pro obilí, do světničky, do sklepa a na půdu svobodný příchod a odchod dle výminkářovy potřeby a libosti.“¹⁴⁷ Udává sice, že je to výměnek, jaký na takových chalupách bývá, ale přesněji své majetkové poměry nespécifikuje, neznámá je i geografická poloha a s ní spojená úrodnost půdy. Soused mu navíc oponuje, že má příliš velké nároky, zatímco výměnek Morákova tchána („žita, ječmene a pšenice po třech čtvrtích, od Jiřího do Havla žejdlík mlíka, pět liber másla, čtvrt kopy vajec a čtvrtý díl ze všeho stromoví na zahrádce.“)¹⁴⁸ se mu zdá být „jako z hlídačovy boudy.“¹⁴⁹ Rais zde naráží na zajímavý fenomén dvojitého výměnku, který (nejen) v literatuře platí za starost navíc a snižuje šance jinak lákavých ženichů a nevěst.

Výroky postav poukazují na snahu výminkářů vymínit si (pokud to situace dovolí) raději více, protože „slevit se jim to dycky může, já nejsem žádněj kručák člověk, jak budou do lesa volat, tak se budu z lesa ozývat, když půjdou na mě

¹⁴⁵K výmėnkům z právního hlediska Cyril HORÁČEK, *Výmėnek, úvaha agrárně politická*, Praha 1990; Antonín MENOŠEK, *Výmėnek a jeho postavení při držbě reální*, Praha 1898. Ke zkoumání výmėnku v konkrétní lokalitě např. Jarmila ŠTASTNÁ, *Výmėnek a postavení výmėnkářů v západním Podkrkonoší*, ČL 58, 1971, s. 283-290.

¹⁴⁶K. V. RAIS, *Výminkáři*, s. 63.

¹⁴⁷Tamtěž.

¹⁴⁸Tamtěž, s. 64.

¹⁴⁹Tamtěž.

s chlebem, já na ně nepudu s kamenem, ale psáno to bejt musí.“¹⁵⁰ Boučková z Kalibova zločinu sice naříká, že musí „dětem svým vejměnkem pomáhat, sama ho beztoho nespotřebuju!“¹⁵¹ ale později naopak napomáhá majetek dcery a zetě ztenčovat.

Autorky triviálních románů a povídek, které tak detailně popisují každý ubrus a povlečení, na celých stránkách líčí obsahy truhel s výbavou a zařízením, k tomuto tématu mlčí. Výměnkáři se v jejich příbězích objevují stejně jako kterékoli jiné druhy postav, ale podrobnosti o sepisování smluv a přesné obsahy výměnku neuvádějí, případně jsou jejich výpovědi kusé a neúplné.

Podle domněnky Thomase Helda¹⁵² představuje výměnek alternativu k dalšímu sňatku. Alice Velková s tímto tvrzením plně nesouhlasí. Evidenční prameny zkoumané farnosti uvádějí mezi lety 1889-1894 čtyři sňatky, kdy ženichovi bylo více než 60 let, dva z nich byli výměnkáři, dva domkáři. Nejstarší z nich měl zároveň nejmladší manželku (jemu bylo 67, jí 26). Dvě z nevěst byly již ovdovělé, dvě vstupovaly do manželství poprvé.¹⁵³

Sňatek výměnkáře nebo hospodáře, který se již brzy chystá na výměnek odejít, je literaturou vnímán různě. V povídce Rychtářka¹⁵⁴ se rozhodne oženit zhruba šedesátiletý vdovec. Jedná se o moudrého a váženého občana, rychtáře, a do sňatku vstupuje po řádném rozmyšlení, rozhodně ne z pošetilé zamilovanosti. Okolí se diví (především dcery z prvního manželství), ale nijak jej neznevažuje. Uznání se dostane nakonec i nové manželce, když prokáže své kvality, především úctu k manželovi, přívětivost a skromnost.

Znevážení sňatku výměnkáře, až posměch nad pošetilostí a snahou dělat se mladým, ukazuje Jindřich Šimon Baar. Jeho Skřivánek však celou situaci vyprovokuje, když se chlubí, jak mu vzkazují ženské ze všech stran, dokonce i mladice. Na tato slova si soused pomyslí cosi o „vyšeptalém chramostejlovi“, který by se nestyděl na stará kolena bláznit, ale nahlas přisvědčuje, že Skřivánek ještě „může užít radostí“.¹⁵⁵ Skřivánkovi samotnému je případná ženitba směšná a žádné ženské stvoření si vícekrát na krk přivázat nechce.

¹⁵⁰ J. Š. BAAR, *Skřivánek*, s. 39.

¹⁵¹ K. V. RAIS, *Kalibův zločin*, s. 50.

¹⁵² A. VELKOVÁ, *Krutá vrchnost*, s. 280.

¹⁵³ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 6, fol. 106-115.

¹⁵⁴ V. PITTNEROVÁ, *Panímámy*, s. 172-200.

¹⁵⁵ J. Š. BAAR, *Skřivánek*, s. 12.

Tabulka č. 5. naznačuje, jak se zvyšoval věk v době úmrtí. V roce 1857 najdeme dokonce stoletou nebožku Marii Loškovou,¹⁵⁶ manželku domkáře z Nesměně, který zemřel v roce 1835,¹⁵⁷ a ona tak strávila posledních dvaadvacet let života jako vdova. Matriční knihy obce Besednice začínají až rokem 1786,¹⁵⁸ takže bohužel není možné ověřit, zda se žena skutečně dožila tak vysokého věku, nebo zda šlo o zaokrouhlený údaj. V každém případě je zajímavé (nikoli však neobvyklé) vidět příčinu smrti „sešlost věkem“ u lidí zemřelých v osmdesáti (a více) a u těch, kterým je sotva několik let přes šedesát.

Literatura často poukazuje na jeden zajímavý fenomén, spojený se stářím. Ve vedlejších postavách příběhů se objevuje řada starých ovdovělých nebo svobodných příbuzných, které se na stáří¹⁵⁹ uchýlí k příbuzným nebo dobrým známým, kde pomáhají hospodyně, v domech dosud svobodných hospodářů vedou domácnost, někdy pomáhají i na výměnku: „Později si vzala panímáma do gruntu vzdálenou příbuznou, chudou vdovu, která měla tři děti ve službách a ráda přijala nabídnuté zaopatření. Chápala se každé práce a panímáma měla v ní oddanou ošetřovatelku v blížícím se stáří. Také přijala od tetky Baruše slib, že bude opatrovat po panímámině smrti Kubíčka, že bude jí za to po něm přičena část dědictví. Bývání že bude jim spolu na gruntě též vymíněno do smrti.“¹⁶⁰ Citovaná ukázka naznačuje, o jak výhodnou symbiózu pro obě strany šlo. Chudá příbuzná, většinou nádenice, si tak na stáří zajistila skromné, ale jisté živobytí. Byla zbavena namáhavé práce na poli a vykonávala jen lehčí práce v domácnosti. Hospodyně zase měla společnici a ošetřovatelku a rovněž naději, že se jí po smrti má kdo starat o potomka.

¹⁵⁶ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 8, fol. 101.

¹⁵⁷ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, kniha č. 8, fol. 25.

¹⁵⁸ Před tímto rokem spadala oblast pod soběnovskou faru, ale ani odtud nelze čerpat, protože tamní matriky z příslušného období podlely požáru.

¹⁵⁹ A. VELKOVÁ, *Fenomén stáří ve venkovské společnosti na přelomu 18. a 19. století*, SSD 6, 2001 s. 145-156.

¹⁶⁰ V. PITTNEROVÁ, *Čtvery děti*, s. 210-211.

VI. Závěr

Cílem předložené práce bylo zachytit uplatňování životních strategií venkovského obyvatelstva 19. století za použití různých typů pramenů. Byla prozkoumána jak dobová literatura, tak i prameny evidenční a pojišťovací povahy a z nich vyplývající tendence byly vzájemně konfrontovány. Ukázalo se, že obohacení vzorku realistické prózy o svazky triviální literatury, bylo přínosné z několika hledisek.

Především se ukázaly genderové rozdíly v psaní žen autorek a mužů autorů a na jejich základě vyvstaly i další rozdíly mezi prózou vysokou a nízkou, což pomohlo odhalit dílčí zvláštnosti (výhody i nedostatky) u obou typů.

Mužští autoři často do podrobností popisují významné okamžiky v životě člověka i postupy a strategie, které k nim vedou. Jejich popisy výběru životního partnera, svatby, přerodu hospodáře ve výměnkáře i líčení umírání a smrti jsou plné podstatných informací i dokreslujících detailů. Mnohdy však líčí rodinu jako poměrně izolovaný celek a věnují méně pozornosti hlubšímu zasazení této rodiny do kontextu vesnice či doby. K tomu přispívá i jejich (v duchu realismu zcela obvyklý) náhled na celé dění „okem kamery“, které dění pouze sleduje, ale nehodnotí a neříká čtenáři nic o četnosti a obvyklosti podobných případů. V tomto ohledu bývají autorky zpravidla sdílnější a prostřednictvím postav (často ve formě klepů) informují o podobných případech v okolí i s náležitým zhodnocením, které však nemusí odrážet reálný stav 19. století, může pouze zrcadlit morálku příslušné skupiny autorů.

Mezi jednotlivými spisovateli realistického románu a triviální literatury lze hledat shody a rozdíly. Karolina Světlá tvoří protipól k Vlastě Javořické. Světlá je zakladatelkou románů z venkovského prostředí a stojí na rozhraní mezi romantismem a realismem, což se odráží v jejím díle. O Javořické lze říci, že skupinu autorů uzavírá a ve svých příbězích konfrontuje venkov 19. století s přicházející modernitou a proměnami nového století.

Karel Klostermann je mistrem v rozsáhlých popisech přírody i vnitřního světa hrdiny. Josef Jahoda je naproti tomu schopen na malém formátu několikastránkové povídky výstižně zaznamenat nejdůležitější rysy.

Jindřich Šimon Baar i Bohumil Zahradník-Brodský působili jako kněží. Tento fakt se do jejich díla promítá jen zřídka. Neuchylují se k moralizování, spíše projevují pochopení pro specifika a zvláštnosti venkovských figurek.

Poslední dvojici tvoří Karel Václav Rais a Vlasta Pittnerová. Oba pozorovali venkovskou realitu v mladším věku, kdežto jejich nejpilnější spisovatelská činnost spadá až do doby, kdy oba žili v Praze. Pobytem ve městě utrpělo především dílo Vlasty Pittnerové, která ve snaze uspokojit velkou čtenářskou poptávku začala překotně psát velké množství typově identických příběhů, kde se objevují podobné postavy i zápletky. Naproti tomu Rais si uchoval surový obraz venkova s jeho klady a zápory. Ačkoli rozpory mezi generacemi líčí mnohdy až příliš vyhoceně, nebrání se popsat takové jevy, které ostatní autoři tabuizují.

Rozdíly mezi oběma druhy literatury existují, ale byla by chyba chtít je zcela oddělit. U pisatelů konvenční prózy se setkáváme se značnými výkyvy. Zatímco určitá díla splňují znaky realismu, v jiných prózách téhož autora můžeme objevit idyličnost, kterou často nepředčí ani zromantizované příběhy triviální literatury. Zároveň ale některé části idyly mohou obsahovat líčení každodennosti v tak živé podobě, jaké chybí i (na první pohled typickým) realistickým románům.

Podářilo se prokázat, že literáti měli detailní znalosti o venkově 19. století a nechávali se inspirovat skutečnými příklady z reality takové, jakou znali. Až na drobné odchylky, volili pro své postavy shodná jména, jaká se skutečně ve 2. polovině 19. století vyskytovala a nenechali se strhnout vlivy z města, kde mnozí z nich žili v době své spisovatelské činnosti. Romány a povídky potvrzují rovněž pokles důležitosti úlohy kmotrovství, které je v literatuře líčeno více jako čestná funkce, než skutečná snaha o zajištění dítěte v případě smrti rodičů.

V souvislosti se strategiemi svobodných matek bylo zjištěno, že autoři se dopouštějí jisté stereotypizace a líčí ženu s nemanželským dítětem jako oběť, která nemá téměř žádné vyhlídky na sňatek, což je v rozporu s obrazem evidenčních pramenů 19. století. Podobně se literatura snaží vyhnout námětu nesezdaných párů, které se v příbězích téměř nevyskytují, toto téma bylo patrně pro autory (a především pro autorky ženy) tabu.

Spisovatelé bohužel nejsou příliš sdílní při líčení pořizování manželských smluv a zřizování výměnky, což bohužel znemožnilo hlubší srovnání s prameny pojišťovací povahy.

Literatura přináší i vhled do možného myšlenkového světa venkovského člověka. Prostřednictvím dialogů postav, ale i vnitřních monologů, zjišťujeme, jak mohl člověk vnímat příchod dítěte na svět, jak řešil rozpor mezi láskou a povinností zajistit

rodový majetek, co si sliboval od změny bydliště a jaká byla jeho očekávání při odchodu z pozice hospodáře na výměnek.

VII. Seznam pramenů a literatury

VII. 1. Prameny nevydané

Státní oblastní archiv Třeboň

Sbírka matrik Jihočeského kraje, FÚ Besednice, knihy č. 3-4, 6, 8

Sbírka matrik Jihočeského kraje, FÚ Český Krumlov, knihy č. 20-21

Sbírka matrik Jihočeského kraje, FÚ Soběnov, knihy č. 2, 2A, 4-6, 8

Sbírka matrik Jihočeského kraje, FÚ Svatý Jan nad Malší, knihy č. 5, 8, 12

Sbírka matrik Jihočeského kraje, FÚ Trhové Sviny, knihy č. 8-13, 19-21, 26-28

Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Český Krumlov

Velkostatek Český Krumlov, sign. I. 5AU 209

Velkostatek Český Krumlov, sign. I. 5AU 238

Státní okresní archiv České Budějovice

Okresní úřad České Budějovice I, Sčítání lidu 1890, soudní okres Trhové Sviny, lokalita Besednice, fascikl 46.

Okresní úřad České Budějovice I, Sčítání lidu 1900, soudní okres Trhové Sviny, lokalita Besednice, fascikl 118.

Okresní úřad České Budějovice I, Sčítání lidu 1910, soudní okres Trhové Sviny, lokalita Besednice, fascikl 205.

Okresní úřad České Budějovice I, Sčítání lidu 1821, soudní okres Trhové Sviny, lokalita Besednice, fascikl 300.

Okresní úřad České Budějovice I, Sčítání lidu 1890, soudní okres Trhové Sviny, lokalita Keblany, fascikl 209.

Státní okresní archiv Český Krumlov

Prelatura Český Krumlov, pozemková kniha č. 60-61

Internetové zdroje

<http://archivnimapy.cuzk.cz/>

<http://anno.onb.ac.at/>

VII. 2. Prameny vydané

- WALLERSEE-LARISCH, Marie Louise von, *Paměti důvěrnice císařovny Alžběty*, Praha 2014.
- SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt. Neunter Band Budweiser Kreis*, Praha 1841.
- TRAJER, Johann, *Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis*, České Budějovice 1892.

VII. 3. Literatura

- ARISTOTELES, *Poetika*, Praha 1929.
- BACCI, Massimo Livi, *Populace v evropské historii*, Praha 2003.
- BERROVÁ-BRABCOVÁ, Petra, *Z historie sčítání lidu (1754-1910)*, D 48, 2006, s. 274-277.
- BOCKOVÁ, Gisela, *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*, Praha 2007.
- BOLOGNE, Jean-Claude, *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě*, Praha 1997.
- BURKE, Peter, *Francouzská revoluce v dějepisectví*, Praha 2004.
- ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNIKOVÁ, Jana (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajištění historiografie*, Pardubice 2006.
- DAVÍDEK, Václav, *Výsledky sčítání obyvatelstva a správní organizace v Českých zemích kolem poloviny 19. století*, D 13, 1971, s. 335-344.
- DOLEŽAL, Antonín, *Od babictví k porodnictví*, Praha 2001.
- DOSKOČIL, Karel, *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů*, ČRS 12, 1940, s. 41-50.
- FIALOVÁ, Ludmila, *Sezónnost demografických událostí v českých zemích v 17. až 20. století*, D 37, 1995, s. 9-21.
- FIALOVÁ, Ludmila, *Vývoj sňatečnosti a plodnosti obyvatelstva v Českých zemích v 19. století*, *Historická demografie* 12, 1987.
- FIALOVÁ, Ludmila – HORSKÁ, Pavla – KUČERA, Milan – MAUR, Eduard – MUSIL, Jiří – STLOUKAL, Milan, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996.
- GOODY, Jack, *Proměny rodiny v evropské historii*, Praha 2006.
- GENNEP, Arnold van, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.

- GRULICH, Josef, *Motivace migrací a mobility venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 17.-18. století*, in: Václav BŮŽEK – Jaroslav DIBELKA (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (=OH 12), s. 255-290.
- GRULICH, Josef, *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*, České Budějovice 2008.
- GRULICH, Josef, „*Slavnostní okamžiky*“ – *svatební a křestní obřad v období raného novověku (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století)*, HD 24, 2000, s. 49-82.
- HAMAN, Aleš, *Česká literatura 19. století*, České Budějovice 2002.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, *Alžběta, císařovna proti své vůli*, Praha 2002.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, Praha 2010.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, „*Moje milá, dobrá přítelkyně!*“; *Milostný vztah císaře Františka Josefa I. a herečky Kateřiny Schrattové*, Praha 2002.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, *Rudolf Habsburský: princ rebel*, Praha 2006.
- Historický lexikon obcí ČR 1869-2002 I*, Praha 2006.
- HORSKÁ, Pavla, *K otázce vlivu nemanželských porodů na vývoj z hlediska historické demografie*, D 22, 1980, s. 343-350.
- HORSKÁ, Pavla – KUČERA, Milan – MAUR, Eduard – STLOUKAL, Milan, *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha 1990.
- HROCH, Miroslav, *Na prahu národní existence*, Praha 1999.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Pozemkové knihy – neprávem opomíjený historický pramen*, in: *Historie a současnost veřejné správy*, Brno 1993, s. 8-11
- IGGERS, Georg, *Dějepisectví ve 20. století: od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*, Praha 2002.
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava, *Román mezi modernami*, Praha 1988.
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava, *Stoletou alejí*, Praha 1985.
- JEŘÁBEK, Dušan, *Česká literatura od konce národního obrození do roku 1918*, České Budějovice 1994.
- KÁRNÍKOVÁ, Ludmila, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*, Praha 1965.
- KLABOUCH, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I (A-G)*, Praha 1996, s. 103-104.
- KULKA, Tomáš, *Umění a kýč*, Praha 2000.

- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava, *Průvodce literárním dílem*, Jinočany 2002.
- LEHÁR, Jan, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 1998.
- LENEROVÁ, Milena (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002.
- LENEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999.
- LENEROVÁ, Milena, *Normy ženského chování a jejich proměny v průběhu devatenáctého století*, SSD 7, 1997, s. 29-43.
- LENEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha 2006.
- LE ROY LADURIE, Emmanuel, *Montaillou, okcitánská vesnice v letech 1294-1324*, Praha 2005.
- Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce I (A-G)*, Praha 1985 (vedoucí redaktor Vladimír Forst).
- Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce II/1 (H-J)*, Praha 1985 (vedoucí redaktor Vladimír Forst).
- Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce II/2 (K-L)*, Praha 1985 (vedoucí redaktor Vladimír Forst).
- Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce III/2 (M-O)*, Praha 1985 (vedoucí redaktor Jiří Opelík).
- Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce IV/1 (S-T); Dodatky k LČL 1-3, A-Ř*, Praha 1985 (vedoucí redaktor Luboš Merhout).
- Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce IV/2 (S-Ž); Dodatky k LČL 1-3, A-Ř*, Praha 1985 (vedoucí redaktor Luboš Merhout).
- MAUR, Eduard, *Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním přihlédnutím k historické demografii)*, SAP 20, 1970, s. 425-457.
- MAUR, Eduard, *Metoda rekonstrukce rodin v historické demografii*, Demografie 24, 1982, s. 101-102.
- MAUR, Eduard, *Na okraj francouzských metod historickodemografického bádání*, Historická demografie 2, 1968, s. 72-83.
- MAUR, Eduard, *O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům*, HD 3, 1969, s. 4-19.
- MAUR, Eduard, *Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století*, ČsČH 19, 1971, s. 839-870.

- MAUR, Eduard, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, Historická demografie 6, 1972, s. 40-56.
- MAUR, Eduard, *Základy historické demografie*, Praha 1978, s. 77-81.
- MELKESOVÁ, Miroslava, *Církevní matriky českých zemí v pozornosti badatelů*, HD 32, 2008, s. 5-56.
- MRÁZKOVÁ, Jana, „*Přislibuji sobě věrnost, lásku a upřímnost až do smrti zachovati.*“ *Vliv rodiny a „přátel“ na volbu životního partnera – panství Třeboň na konci 18. a počátkem 19. století*, České Budějovice 2005 (diplomová práce HÚ JU).
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra, *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*, Praha 2012.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004.
- Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007 (sborník ke stejnojmenné konferenci, uspořádalo Východočeské muzeum v Pardubicích ve dnech 13.-14. září 2007 ve spolupráci s katedrou historických věd Filozofické fakulty univerzity v Pardubicích).
- NEUDÖRFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století*, Praha 1999.
- NOVÁK, Arne, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, Praha 1995.
- PETRÁŇ, Josef, *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha 2011.
- PETRÁŇ, Josef, *Dvacáté století v Ouběnicích*, Praha 2009.
- PETRÁŇ, Josef, *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*, Praha 1964.
- PETRÁŇ, Josef, *Příběh Ouběnic*, Praha 2001.
- PFLGEROVÁ, Lucie, *Představitelé venkovských elit na jihu Čech v 18. a 19. století, společenská role křesťanských kmotrů a svědků svatebních obřadů*, České Budějovice 2011 (diplomová práce HÚ JU).
- PLATÓN, *Hippias Větší; Hippias Menší; Ión; Menexenos*, Praha 2003.
- PLATÓN, *Kleitofón; Ústava; Timaios; Kritias*, Praha 2003.
- POPELKA, Pavel, *Svatba v sociálním systému vesnice a sociální funkce svatebního veselí*, Studia Comeniana et historica XVI/ 31, 1986, s. 84-97.
- PROCHÁZKA, Vladimír, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963.
- PROCHÁZKA, Vladimír, *Výbava a výměnek na české vesnici v 16. a 17. století*, ČL 49, 1962, s. 56-59.

- SCHADOVÁ, Martha – SCHAD, Horst (edd.), *Marie Valérie. Deník oblíbené dcery císařovny Alžběty Rakouské*, Praha 2007.
- SKOŘEPOVÁ, Markéta, *Venkovské vdovy a jejich postavení v rámci rodinných a sociálních struktur. Situace na panství Nový Rychnov v první polovině 19. století*, České Budějovice 2009 (diplomová práce HÚ JU).
- ŠIMŮNKOVÁ, Alena, *Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti*, ČČH 95, 1997, s. 55-107.
- ŠTĚPÁNKOVÁ, Jarmila, *Výměnek a postavení výměnkářů v západním Podkrkonoší*, ČL 58, 1971, s. 238-290.
- ŠTĚRBOVÁ, Blanka, *Vývoj sňatečnosti v lokalitě Novosedly nad Nežárkou v letech 1686-1910*, HD 11, 1987, s. 97-140.
- TINKOVÁ, Daniela, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004.
- TINKOVÁ, Daniela, *Ilegimita a „nová ekonomie života“ v osvěcenské Habsburské monarchii. Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti*, HD 27, 2003, s. 133-172.
- VACEK, František, *Diecéšní synoda pražská z r. 1605*, SHK 5, 1896, s. 25-45.
- VELKOVÁ, Alice, *Fenomén stáří ve venkovské společnosti na přelomu 18. a 19. století*, SSD6, 2001 s. 145-156.
- VELKOVÁ, Alice, *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?*, Praha 2009.
- VELKOVÁ, Alice, *Migrace a životní cyklus venkovského obyvatelstva na Štáhlavsku v letech 1750-1850*, in: E. MAUR – J. GRULICH (edd.), *Dějiny migrací v českých zemích v novověku*. HD 30, 2006, s. 73-98.
- VELKOVÁ, Alice, *Proměny venkovské společnosti v letech 1700-1850*, ČČH 105, 2007, s. 809-857.
- VELKOVÁ, Alice, *Sebevědomé nebo zoufalé? Vdovy hospodařící na venkovských usedlostech v první polovině 19. století*, in: Milan Vojáček (ed.), *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, Praha 2007, s. 321-340.
- VLAŠÍN, Štěpán (ed.), *Slovník literární teorie*, Praha 1977.
- VODIČKA, Felix, *Cesty a cíle obrozenecké literatury*, Praha 1958.
- VODIČKA, Felix, *Počátky krásné prózy novočeské – příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*, Praha 1994.
- VODIČKA, Felix, *Struktura vývoje*, Praha 1998.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Jak se žilo za časů Františka Josefa*, Praha 1996.

- WINTER, Zikmund, *Z rodiny a domácnosti staročeské*, Praha 1922.
- ZÍBRT, Čeněk, *Staročeská svatba*, Praha 1929.
- ZÍBRT, Čeněk, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy proudurodní pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk: Příspěvek ke kulturním dějinám českým*, Praha 1889.
- ZÍBRT, Čeněk, *Synoda r. 1605 proti pověrám*, ČL 26, 1926, s. 176-8.
- ZÍBRT, Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha 2006.

VII. 4. Realistický román a triviální literatura 19. století

- BAAR, Jindřich Šimon, *Skřivánek*, Praha 1937.
- ČUTA, V., *Pytel plný tolarů*, in: *Po stopách štěstí*, Třebíč 2011.
- HERBEN, Jan, *Do třetího a čtvrtého pokolení I-II*, Praha 1963.
- HOLEČEK, Josef, *Jak u nás žijou a umírají*, Praha 1967.
- HOLEČEK, Josef, *Naši I-X*, Praha 1917.
- JAHOA, Josef, *Čtyřadvacet let*, in: *Bohatí chudáci*, Třebíč 2011.
- JAHOA, Josef, *Nejmoudřejší člověk*, in: *Bohatí chudáci*, Třebíč 2011.
- JAVOŘICKÁ, Vlasta, *Brzkovský Dvořáci*, Třebíč 1994.
- JAVOŘICKÁ, Vlasta, *Pro peníze*, Praha 1992.
- JAVOŘICKÁ, Vlasta, *Ticho po pěšině*, Brno 2004.
- JAVOŘICKÁ, Vlasta, *U Dvořáků*, Brno 1992.
- KLOSTERMANN, Karel, *Mlhy na Blatech*, Praha 1927.
- NOVÁKOVÁ, Teréza, *Jan Jílek; Jiří Šmatlán; Na Librově gruntě*, Praha 1956.
- PITTNEROVÁ, Vlasta, *Barbora Harfenica*, Třebíč 2001.
- PITTNEROVÁ, Vlasta, *Čtvery děti*, Polná 1999.
- PITTNEROVÁ, Vlasta, *Panímámy*, Třebíč 2003.
- PITTNEROVÁ, Vlasta, *Rézinka*, Polná 1999.
- PITTNEROVÁ, Vlasta, *V sousedství*, Třebíč 2000.
- PREISOVÁ, Gabriela, *Gazdina roba*, Praha 2006.
- RAIS, Karel Václav, *Kalibův zločin*, Praha 1959.
- RAIS, Karel Václav, *Kalibův zločin*, Praha 1974.
- RAIS, Karel Václav, *Pantáta Bezoušek*, Praha 1969.
- RAIS, Karel Václav, *Rodiče a děti*, Praha 1928.
- RAIS, Karel Václav, *Špačci*, Praha 1958.

RAIS, Karel Václav, *Výminkáři*, Praha 1961.

STAŠEK, Antal, *Blouznivci našich hor*, Praha 1921.

SVĚTLÁ, Karolina, *Lamač a jeho dítě*, in: *Ve stínu viny*, Třebíč 2012.

SVĚTLÁ, Karolina, *Vesnický román*, Praha 1970.

VOKÁČOVÁ, Marie E., *Šlechtná odplata*, in: *Po stopách štěstí*, Třebíč 2011.

ZAHRADNÍK-BRODSKÝ, Bohumil, *Dolomeno*, in: *Ve stínu viny*, Třebíč 2012.

VIII. Přílohy

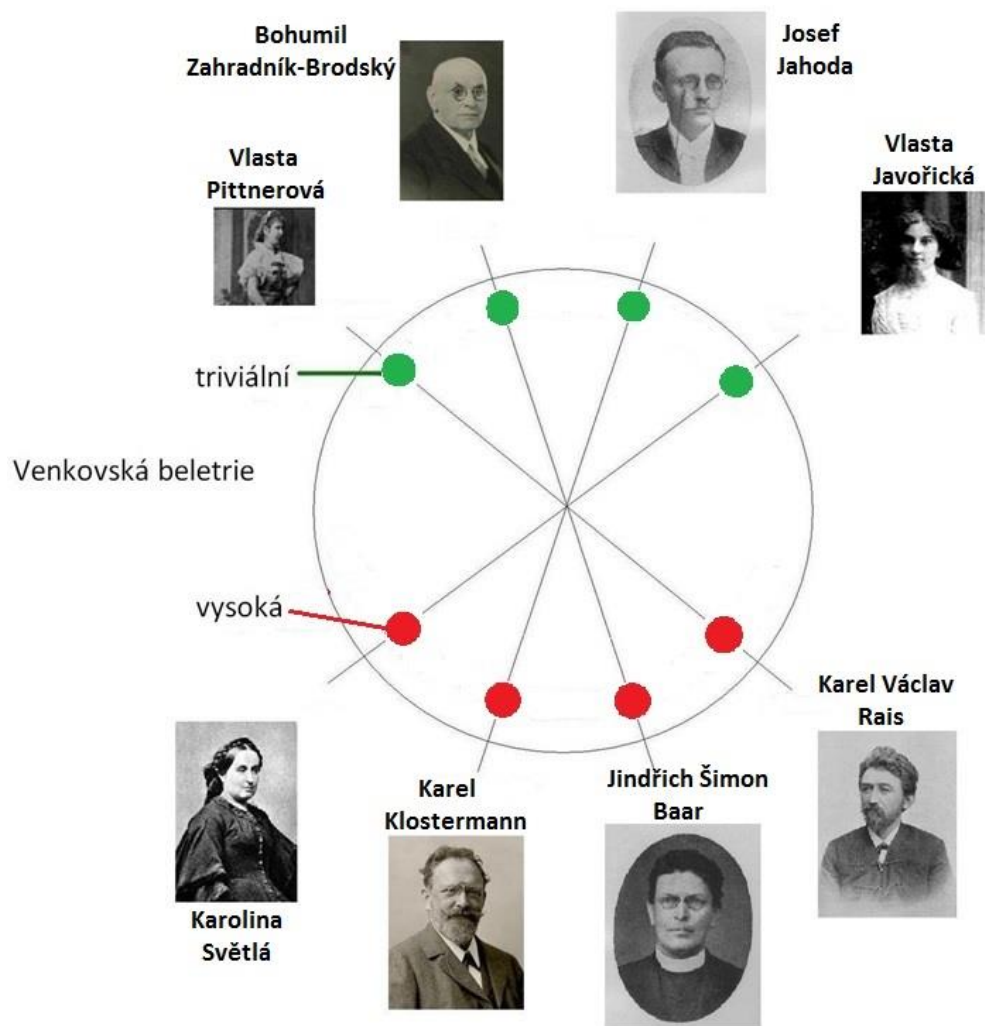
VIII. 1. Mapy a schémata

Schéma č. 1 - Rozdělení literatury (Felix Vodička).

Literatura

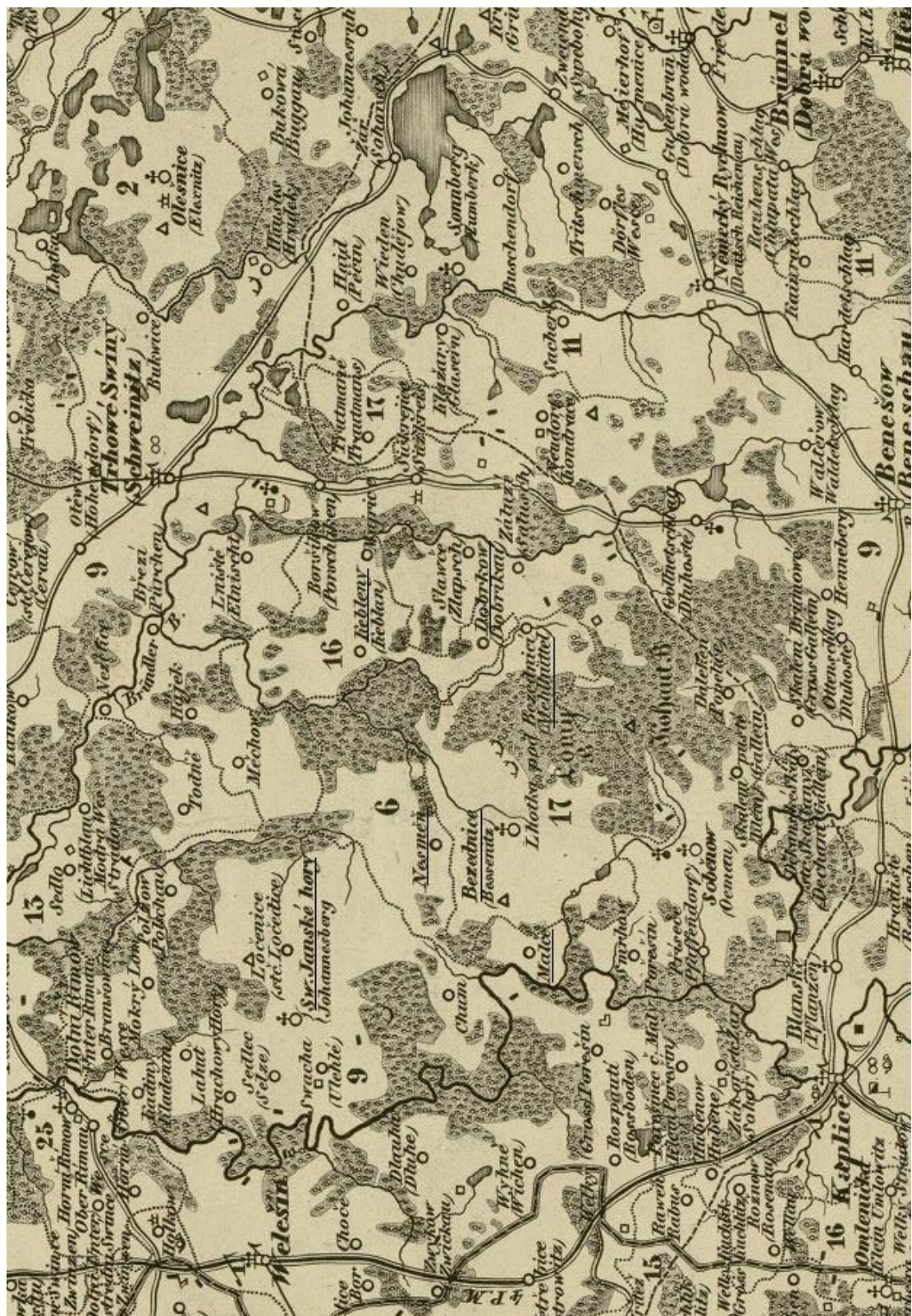

Schéma č. 2 - Rozdělení klíčových autorů.

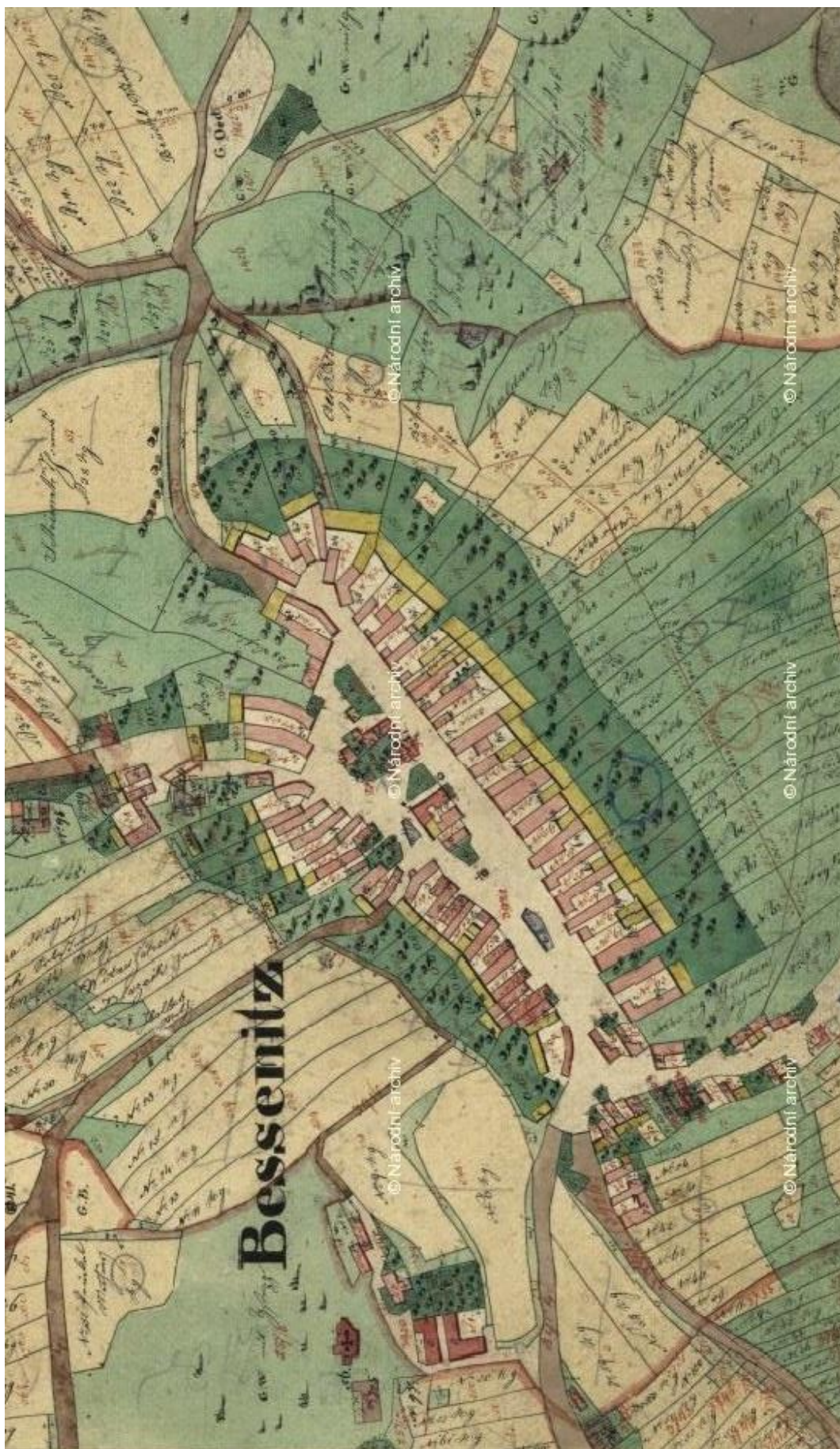

Mapa Besednice a okolí.

Soubor map JVK v Českých Budějovicích, sign. MA 30, Budějovský kraj w království českém, nakladatel Friedrich Kretschmar, Praha 1847.

Mapa Besednice (<http://archivnimapy.cuzk.cz/>).

VIII. 2. Tabulky

Tabulka č. 1.

Vývoj počtu obyvatelstva ve zkoumané oblasti v průběhu 2. poloviny 19. století.

ROK	POČET OBYVATEL			CELKEM
	BESEDNICE	NESMĚŇ	DOBRKOVSKÁ LHOTKA	
1869	759	283	193	1235
1880	833	318	265	1416
1890	928	338	260	1526
1900	989	372	279	1640
1910	1008	421	318	1747

Tabulka č. 2

Proměny výběru jmen ve farnosti Besednice (vybraná léta).

ROK	NAROZENÝCH CELKEM	CHLAPCŮ DĚVČAT		UŽITÝCH JMEN	CHLAPECKÝCH DÍVČÍCH		NEJČASTĚJŠÍ
1850	40	19		18	10		Jan (8), František (2), Václav (2)
			21		8	Anna (6), Kateřina (4), Magdalena (2)	
1860	45	23		18	11		Jan (4), Václav (4), František, Josef (3)
			22		7	Marie (8), Kateřina (6), Anna (3), Terezie (2)	
1870	37 + 1	19		13	6		Jan (7), František (5), Matěj (3)
			18		7	Kateřina (6), Marie (5), Terezie (2), Róza (2)	
1880	67	38		19	11		Jan (12), František (10), Josef (5), Václav (2)
			29		8	Marie (10), Kateřina (9), Františka (4), Anna (2)	
1890	42 + 2	23		18	11		Jan (5), František (4), Karel (3), Vojtěch (2)
			17		7	Marie (7), Terezie (3), Františka (2), Kateřina (2)	
1900	51	19		21	9		František (6), Antonín (2), Karel (2), Tomáš (2)
			32		12	Marie (10), Františka (4), Kateřina (3),	
1908	67	35		23	11		Jan (8), Josef (7), Václav (3), Adolf (2), Rudolf (2)
			32		12	Kateřina (7), Růžena (5), Ludmila (5), Marie (5)	

Tabulka č. 3

Počet nemanželských a legitimizovaných dětí, narozených ve 2. polovině 19. století ve farnosti Besednice.

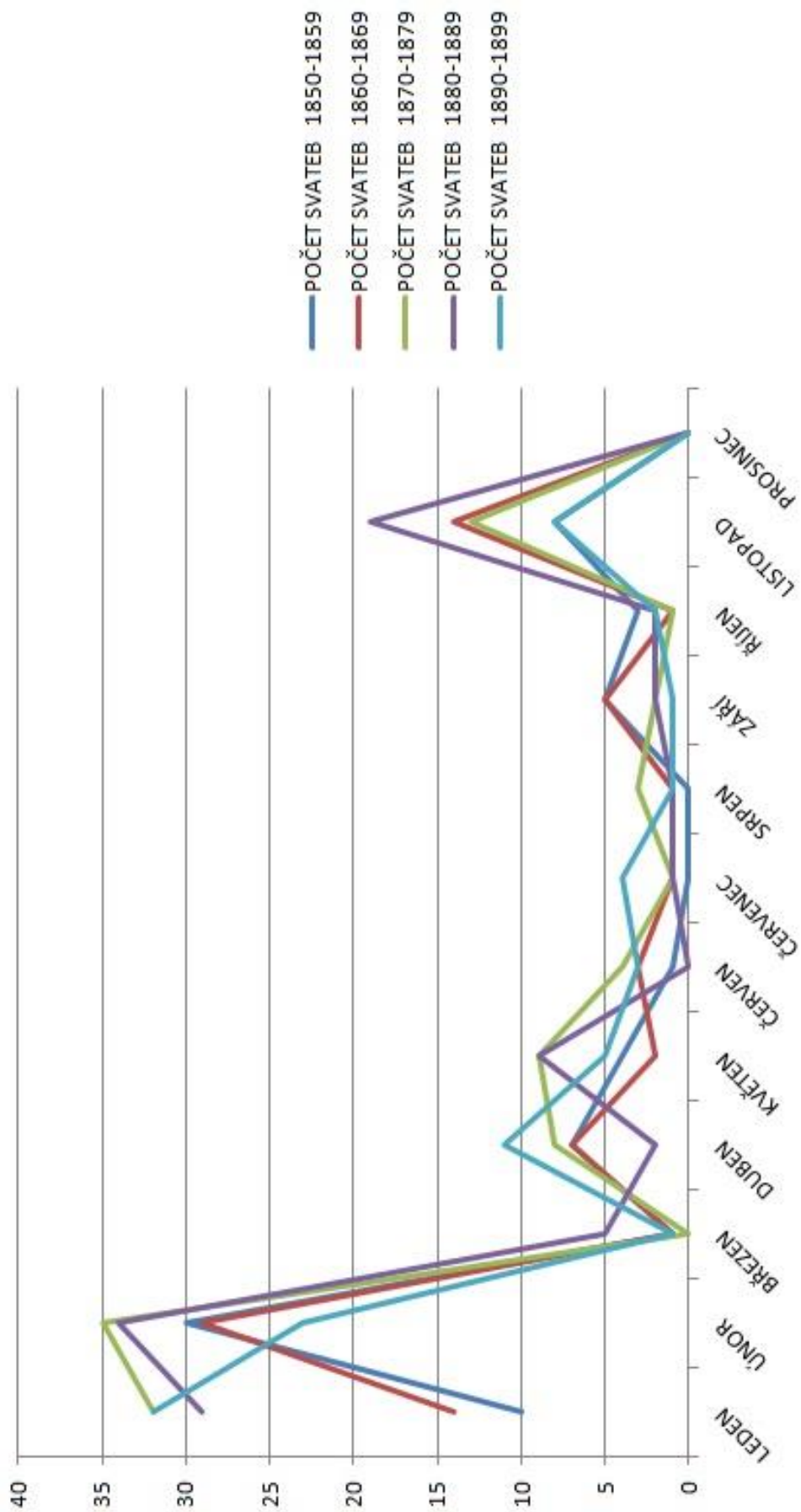
OBDOBÍ	NAROZENÝCH	NEMANŽ.	%	LEGITIMIZOVANÝCH	% Z NEMANŽ.
1850-1859	410	53	12,9	17	32
1860-1869	417	49	11,7	15	30,6
1870-1879	489	60	12,2	18	30
1880-1889	606	73	12	25	34,2
1890-1899	534	61	11,4	16	26,2

Tabulka č. 4

Počty sňatků a jejich rozložení v průběhu roku.

MĚSÍC	POČET SVATEB				
	1850-1859	1860-1869	1870-1879	1880-1889	1890-1899
LEDEN	10	14	32	29	32
ÚNOR	30	29	35	34	23
BŘEZEN	1	1	0	5	1
DUBEN	7	7	8	2	11
KVĚTEN	4	2	9	9	5
ČERVEN	1	3	4	0	3
ČERVENEC	0	1	1	1	4
SRPEN	0	1	3	1	1
ZÁŘÍ	5	5	2	2	1
ŘÍJEN	3	1	1	2	2
LISTOPAD	8	14	13	19	8
PROSINEC	0	0	0	0	0
CELKEM	69	78	108	104	91

Graf k tabulce č. 4

Tabulka č. 5

Tabulka počtu zemřelých a věku v době úmrtí ve farnosti Besednice v průběhu 2. poloviny 19. století.

VĚK V DOBĚ ÚMRTÍ	POČET ZEMŘELÝCH V OBDOBÍ:											
	1850-1859		1860-1869		1870-1879		1880-1889		1890-1899			
	MUŽI	ŽENY	MUŽI	ŽENY	MUŽI	ŽENY	MUŽI	ŽENY	MUŽI	ŽENY	MUŽI	ŽENY
0-2 ROKY	84	61	75	61	119	80	122	87	102	87		
3-12 LET	8	12	12	6	18	12	9	14	11	17		
13-19 LET	2	2	4	4	3	3	3	4	0	3		
20-29 LET	1	7	5	3	5	2	4	8	6	5		
30-39 LET	4	7	2	4	1	4	5	7	6	7		
40-49 LET	4	1	5	5	4	6	3	8	4	2		
50-59 LET	15	5	7	9	3	12	13	6	5	15		
60-69 LET	18	27	15	19	19	11	14	21	14	14		
70-79 LET	13	9	15	11	14	16	25	22	14	25		
80-89 LET	5	8	9	9	5	13	11	14	11	14		
90 A VÍCE LET	0	3	2	1	2	1	0	0	0	0		
CELKEM	154	142	151	132	193	160	209	191	173	189		
	296		283		353		400		362			

VIII. 3. Obrazové přílohy

Obrazová příloha č. 1

Ukázka z matriky narozených farnosti Besednice, počátek roku 1853.

Jahr und Tag	Ort und Haus Nro.	Namen des getauften	Religion		Geschlecht		ehelich oder unehelich		Vater	Mutter	Patren		Namen	
			katholisch oder protestantisch	männlich oder weiblich	männlich oder weiblich	ehelich oder unehelich	des taufenden Priesters				der Pfarre			
							Namen und Stand				Namen			
1853 17. Febr.	Besednice 18	Marie Cyprian	1 -	- 1	- 1	- 1	- 1	Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B. Mutter: Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B.	Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B. Mutter: Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B.	Marie Cyprian		Marie Cyprian		
1853 18. Febr.	Besednice 19	Marie Cyprian	1 -	- 1	- 1	- 1	- 1	Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B. Mutter: Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B.	Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B. Mutter: Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B.	Marie Cyprian		Marie Cyprian		
1853 19. Febr.	Besednice 20	Marie Cyprian	1 -	- 1	- 1	- 1	- 1	Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B. Mutter: Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B.	Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B. Mutter: Marie Cyprian geb. am 17. Febr. 1853 in Besednice, a. B.	Marie Cyprian		Marie Cyprian		

Obrazová příloha č. 2

Ukázka z matriky narozených farnosti Besednice, března až květen 1898.

a den		Jmeno křtého	Jmeno pokřtěnce	Katolické	Nekatolické	Muzské	Zemské	Manské	Manželské	Mřve narozené	Místo, číslo domu, bytvalé panství, okresní soud, podkrajský úřad, kraj	Bába	Otec	Matka	Kmotrové
narození	křtu											Jmeno a příjmení, jestli otec a matka, místo jejího narození, číslo domu, bytvalé panství, okresní soud, podkrajský úřad, kraj		Jmeno a příjmení a stav	
11	22. 23. květen 1898	Fantich Karel	Karel	Katolické	Katolické	Muzské	Zemské	Manželské	Manželské	Mřve narozené	Místo, číslo domu, bytvalé panství, okresní soud, podkrajský úřad, kraj	Jmeno a příjmení, stav a charakter neb jméno jeho, jestli se chce utanouti křesťanského přikřtiti a spásu být záda, má se sidi i nedopřítanosti dvou svědků, a mají se podpisati oni i ti dva svědkové	Jmeno a příjmení, jestli otec a matka, místo jejího narození, číslo domu, bytvalé panství, okresní soud, podkrajský úřad, kraj	Kmotrové	
11	12. 13. květen 1898	Fantich Anna	Anna	Katolické	Katolické	Muzské	Zemské	Manželské	Manželské	Mřve narozené	Místo, číslo domu, bytvalé panství, okresní soud, podkrajský úřad, kraj	Jmeno a příjmení, stav a charakter neb jméno jeho, jestli se chce utanouti křesťanského přikřtiti a spásu být záda, má se sidi i nedopřítanosti dvou svědků, a mají se podpisati oni i ti dva svědkové	Jmeno a příjmení a stav		
12	15. květen 1898	Čerch Jan	Jan	Katolické	Katolické	Muzské	Zemské	Manželské	Manželské	Mřve narozené	Místo, číslo domu, bytvalé panství, okresní soud, podkrajský úřad, kraj	Jmeno a příjmení, stav a charakter neb jméno jeho, jestli se chce utanouti křesťanského přikřtiti a spásu být záda, má se sidi i nedopřítanosti dvou svědků, a mají se podpisati oni i ti dva svědkové	Jmeno a příjmení a stav		
14	19. květen 1898	Čerch Ludvík	Ludvík	Katolické	Katolické	Muzské	Zemské	Manželské	Manželské	Mřve narozené	Místo, číslo domu, bytvalé panství, okresní soud, podkrajský úřad, kraj	Jmeno a příjmení, stav a charakter neb jméno jeho, jestli se chce utanouti křesťanského přikřtiti a spásu být záda, má se sidi i nedopřítanosti dvou svědků, a mají se podpisati oni i ti dva svědkové	Jmeno a příjmení a stav		

Obrazová příloha č. 3

Ukázka z matriky oddaných farnosti Besednice, leden a únor 1883.

Jahr und Tag.	Ort und Haus No.	Bräutigam.				Braut.				Zeugen.	Namen des Lepetars und Ort, wo die Kapelung selbstges. wurde.	Pag.	
		Namen und Condition.	Alter.	Religion.	Stand.	Namen und Condition.	Alter.	Religion.	Stand.				
1883													
1883													
1883													
1883													
1883													

Obrazová příloha č. 4

Ukázka z matriky oddaných farnosti Besednice, 1899.

Jahr und Tag	Bräutigam				Braut				Religion	Stand	Namen und Stand	Namen des Kapitulats Df., wo für Kapitulat verfügt werden	D b, was mit welcher Dispens?
	Ort und Haus Nro.	Namen und Condition	Alter	Religion	Namen und Condition	Alter	Religion	Stand					
1899 3. Woche	Perenice c. 24	Altera Jan, wirtsch. kamennický, wagen e. 34, v Perenice, c. 34, manžel by jím 24, wagen Armed. (předstábný) v Perenice, kamennický v Perenice, c. 34, wagen Altera Jan, wirtsch. kamennický, wagen c. 34, v Perenice, c. 34, manžel by jím 24, wagen	29 1/2	římsko- katolická	Altera Jan, wirtsch. kamennický, wagen c. 34, v Perenice, c. 34, manžel by jím 24, wagen	29 1/2	římsko- katolická	vedlejší mimořádný	Altera Jan, wirtsch. kamennický, wagen c. 34, v Perenice, c. 34, manžel by jím 24, wagen	29 1/2	římsko- katolická	vedlejší mimořádný	D b, was mit welcher Dispens?
1899 4. Woche 25. Sonntag	Perenice c. 21	Altera Jan, wirtsch. kamennický, wagen c. 34, v Perenice, c. 34, manžel by jím 24, wagen	29 1/2	římsko- katolická	Altera Jan, wirtsch. kamennický, wagen c. 34, v Perenice, c. 34, manžel by jím 24, wagen	29 1/2	římsko- katolická	vedlejší mimořádný	Altera Jan, wirtsch. kamennický, wagen c. 34, v Perenice, c. 34, manžel by jím 24, wagen	29 1/2	římsko- katolická	vedlejší mimořádný	D b, was mit welcher Dispens?

Obrazová příloha č. 5

Ukázka z matriky zemřelých farnosti Besednice, srpen až září 1850.

Zeit des Sterbens.	Ort und Haus Nro.	Namen der Verstorbenen.		Religion	Geschlecht	Jahr	Krankheit oder Todesart.	Namen des Pfarrers		Benennung des Begräbnis-Ortes.
		Verstorbenen	Verstorbenen					der verstorben hat.	der begraben hat.	
18. 8. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
20. 8. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
22. 8. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
24. 8. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
26. 8. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
28. 8. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
30. 8. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
1. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
3. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
5. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
7. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
9. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
11. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
13. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
15. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
17. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
19. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
21. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
23. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
25. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
27. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
29. 9. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	
1. 10. 1850	Bystrá, 102	Katolisch	Männlich	1850	Blutpest	Alphonse Boudier	St. Gallus	Alphonse Boudier	St. Gallus	

Obrazová příloha č. 6

Ukázka z matriky zemřelých farnosti Besednice, říjen až listopad 1863.

1863

Zeit des Sterbens.	Ort und Haus Nro.	Namen der Verstorbenen.	Religion katholisch oder protestantisch.	Geschlecht		Lebens- jahr.	Krankheit oder Todesart.	Namen des Priesters der verstorben hat. der begraben hat.		Bemerkung oder Begräbnis-Ort.
				männlich oder weiblich.	weiblich oder männlich.					
1863 Okto- ber 3	Besednice 1. Nr. 15	Anton Schramm geb. 18. 11. 1804 gest. 3. 10. 1863 Lebensjahr 58.	—	—	7 1863	Lebensjahr 58.	—	—	—	
21	Besednice 1. Nr. 16	Anton Schramm geb. 18. 11. 1804 gest. 21. 10. 1863 Lebensjahr 58.	—	—	—	Lebensjahr 58.	—	—	—	
29	Besednice 1. Nr. 17	Anton Schramm geb. 18. 11. 1804 gest. 29. 10. 1863 Lebensjahr 58.	—	—	1963 58.	Lebensjahr 58.	—	—	—	
Okto- ber 21	Besednice 1. Nr. 18	Anton Schramm geb. 18. 11. 1804 gest. 21. 10. 1863 Lebensjahr 58.	—	—	—	Lebensjahr 58.	—	—	—	
Okto- ber 30	Besednice 1. Nr. 19	Anton Schramm geb. 18. 11. 1804 gest. 30. 10. 1863 Lebensjahr 58.	—	—	—	Lebensjahr 58.	—	—	—	

Obrazová příloha č. 7

Prelatura Český Krumlov, pozemková kniha č. 60, fol. 69.

Pr. 16 ledne 1880 čís 347 aut
Podle dovozdacího listu ze dne 17 dubna, 1879 čís. 2328 in vkladá
se právo vlastnické na chalupu čís pop 75 v Besenovicích
Katerine Kolboisové;
vkladá se právo zastavní za pohledávání neplácného
Jana Kolboise neb Simka v sume 100 frc
jedno vto zlatých rad. čísla se 600 úroky.
vkladá se výmaly služebnosti požívání chalupy této
pro Vavrince Kolboise na č. 200 úroky lézí jeho
vkladá se výmaly práva zastavního in z jistění osobně
njoh svatebních narození Vavrince Kolboise a Terence
Altose lézí jeho.

